22410

Jövö politikánk

az országgyülési képviselők választóihoz.

Eleinte e lapokat Nógrád megye országgyülési képviselői választóihoz akartam intézni mert birtokomnál és ifjuságom édes emlékeinél fogva Nógrád megyéhez számitom magam; természetes tehát, hogy azokhoz akartam szólni, kikhez legközelebb állok, de egy barátom emlékeztetett, hogy ez eszmék az összes haza választóit érdekelhetik. Ennél fogva ezekhez szólni elhatározám magam. Nem igénylek ezzel többet, mint hogy polgártársaim társuk jószándéku nézetét hallgassák meg, s azt, ha vele nem értenek is egyet, türjék. Bátorkodtam felszólalni, mert eddig ugy is elég sokáig hallgattam, és attól lehet tartanom, hogy korom utóbb felszólalni nem engedi, vagy különben is késő lesz, s mert többen szóval teszik azt, mit én irásban tenni akarok. De ha valaki kárhoztatni akar, könnyebben teheti azt, ha az irat, melyet nem helyeselhetőnek hisz, előtte fekszik. Különben is nálunk könnyen elitélnek valakit hirtelenül, jó lesz tehát, ha higgadtan, csendesen, és magányban mindenki megbirálhatja, igazat vagy valótlant mondtam-e.

Akarok pedig szólni:

1. A kiegyezkedésről.
2. A megyék jövendőbeli állásáról.
3. A nemzetiségekről, s azoknak jogos kivánatáról.
4. A pénzügyről.
5. A választandó követekről.

I.

A kiegyezkedésről

Azok után, miket az országgyülés 1861-dik évben mondott, senki sem várta, hogy Magyarországnak története oly engedményeket is tartalmazhatna, melyeket az 1867-ki országgyülés talált. Amaz t. i. azt mondta, hogy csak a felséggel van jogviszonya, az örökös tartományokkal nem, mi onnan is kítetszik, hogy az uralkodóház kihaltával a nemzetre esnék megint vissza a szabad fejedelmi választás, s akkor Magyarország az örökös tartományoktól végkép elválhatnék. Az 1867-ki országgyülés pedig ezeket mondta: A fel-

séggel az örökösödésre nézve kötött egyezmény magában tartalmazza azt, hogy Magyarország a többi örökös tartományokkal egységesen, feloszthatlanul, és elválaszthatlanul birandó Ez utóbbi csak ugyan az 1723-ki 2. törv.-czikkben áll. Ezen szavakból az 1867-diki országgyülés azt következtette, hogy ez által Magyarország és a többi örökös tartományok között szorosabb kapocs jött létre.

Az előbbi időben a birodalom külképviselete, a hadügy intézése a fejedelmet magát illette, tagadni azonban nem lehet, hogy az utóbbinak eszköze nagyrészt Magyarországnak kezében volt, mert ő szavazta meg a Magyarországból kiállitandó haderőt, ő szavazta meg a pénzt hozzá. De nem adván az idő körülményeihez képest sem elég katonát, sem elég pénzt (a nemesség s vele együtt sok más sem katonáskodni sem adózni nem tartozván) saját érdeke ellen cselekedett, az ausztriai kormány pedig a helyett, hogy a miatt a magyar országgyüléssel való érintkezés végett a magyar kormányt felszólitotta volna, másképp segitett magán, s Magyarország nemzetgazdaságát a vámok által tönkre tevén, ez által a birodalmat is gyengitette. — Gyenge volt tehát Magyarország az ausztriai kormány irányában, mert habár több követe mindenféle sérelmet hozott fel az országgyülésen, az Európa szerte dívott katonai rendszernek behozatalát és a közmegadóztatást még is senki sem hozta inditványba; az ausztr. kormány pedig vagy át nem látta, hogy Magyarországnak elgyengülése egyszersmind a birodalom erőtlenitését jelenti, vagy félt az alkotmányosságtól. Igy ment ez 1848. évig. Látták ugyan némely lelkes honfiak a bajnak hollétét, s ezek közt Deák Ferencz és Bezerédy István, az első Zala, a másik Tolna megyét a negyvenes években kérte, hogy őt birtoka szerint a megye többi adózóival együtt egyenlően adóztassa meg, de e példák, legalább az én tudtommal, kivételesek és utánzás nélkül maradtak.

Beállt az 1848. esztendő. Ekkor Európának az alkotmányosság eszméje kedvezett. Felébredt tehát Magyarországban is a nemzeti öntudat bátorsága, s ez létesitette az 1848-ki törvényeket. Ezek nem tartalmaztak szakadást a többi örökös tartományoktól, mert sem a külügyre, sem a hadügyre nézve nem állitottak külön miniszteriumot, hanem csak a belügyet rendezték. Azon viszonyra nézve pedig, mely Magyarország közt és a többi örökös tartományok közt jövőre fenálljon, részint mert ez bajosabb volt, részint, mert akkor Németország egyesülése volt szóban, részint mert a többi örökös tartományok állami helyzete még kész nem volt, kiépitetlen maradt. Sőt az előbeszédben találjuk e szavakat: „a pragmatica

sanctio által vele (a magyar néppel) válhatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyai" és a III. czikk 2. §-ában e szavakat: „Ő Felségének az országbóli távollétében a nádor s kir. kelytartó az országban s ahoz kapcsolt részekben, a korona egységének, s a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett, a végrehajtó hatalmat — — gyakorolja, — —"

Lesznek sokan, a kik azt mondják, volt nekünk honvédelmi miniszteriumunk, tehát volt hadügyi miniszteriumunk. Nem szabad azonban felejtenünk, hogy az akkori törvény által a nemzeti őrsereg is fel lett állitva, melytől az akkori kor sokat várt. Ezt tehát, minthogy ennél a katonai szervezet szükséges volt, egy szakértő miniszterium alá kellett helyezni.

Nem hiányzottak az akkori időben olyanok, pedig nagy tekintélyü és befolyásu emberek, kik a dolgot ismét a régire visszavezetni kivánták, a magyarok pedig azon hibába estek, hogy a mit az 1848. törvény kiépitetlenül hagyott, azt tettleg kivánták a függetlenség értelmében kiépiteni, ugy hogy végre a többi örökös tartományokkal csak a fejedelem maradt volna közös. Ezt amazok kizsákmányolták, mondván: ime a magyarok titkos czélokat forralnak, végkép el akarnak szakadni. Ezen felfogások sok vérbe kerültek, sok kegyetlenséget, sok megaláztatást idéztek elő, az ellenfelet pedig elbizakodásra vezették, s a pénzügyet mindég nagyobb adósságokba sülyesztették.

Következett a csatai veszteség, és az alkotmányosság szükségének érzete, kiütött a második háboru, mely a birodalomnak hibás felfogását azon körökkel is, kik eddig az ellenkezőt hitték, érezteté, de ujat, czélszerübbet alkotni, még akkor sem tudták elhatározni magukat, mert sok mellék körülmény jött közbe, melyet ők nem vártak, nem tudván, hogy minden átmenő szaknak vannak nehézségei, hogy sok az uj szakban még készületlen, melyet még előbb teremtenünk kell, hogy minden uj sok türelmet kiván tőlünk.

Ezeket felhoztam, ámbár sok előtt ösmeretesek, hogy kimutassam, mikép fogom én fel a legközelebbi multat, másrészt micsoda viszonyban volt a mult a kiegyezkedéssel.

Még a második háboru kiütése előtt kiküldött az országgyülés egy bizottságot a közös ügyekben, melynek munkálatát mind a mellett, hogy azt az országgyülés a háboru után is fentartotta, felsőbb elfogadás előtt daczára az országgyülés erélyességének, és Deák Ferencz tekintélyének, még is módositani kellett. Miből kitetszik, hogy többet kivivni nem lehetett. De ezt is az örökös tartományok

sokallották, miből következik, miszerint Magyarország, ha ezekke érintkezik (pedig az országgyülés már 1861-ben kimondta, hogy mint szabad nemzet, szabad nemzettel érintkezni hajlandó) még kevesebbet fogott volna elérni, vagy a kiegyezkedés (a mi valószinübb) épen nem jött volna létre.

Mi előtt azonban a kiegyezkedés tartalmára átmennék, szükségesnek látom, hogy vizsgáljuk, vajjon a közt, a mit az országgyülés 1861-ben mondott, és a közt, a mit 1867-ben nyilatkoztatott, nincs-e ellenmondás, mert egy nemzet méltóságával meg nem fér, hogy jogaira nézve 6 esztendő előtt mást mondjon, és 6 esztendő mulva megint mást. Én eleinte magam is azon nézetben voltam, hogy itt ellenmondás létezik, de szorosabb vizsgálat után következő meggyőződésre jöttem : 1861 ben az országgyülés azt mondta ki, hogy csak a felséggel volt alkuja. Ez igaz. 1867-ik évben pedig azt mondta, hogy a birodalom azon alkunál fogva egységes, feloszthatlan és elválaszthatlan. Ez is igaz. A szóban levő alku tehát oly értelmü, hogy az első mondat szerint az örökösödési rend meg lett ugyan Magyarország saját királya irányában alapitva, a második mondat szerint azonban ki lett egyszersmind mondva, miszerint még a király más tartományokat fog birni, azok Magyarországgal egységesen fognak biratni. 1861-ik esztendőben tehát Magyarország az első részre támaszkodott, 1867-ben pedig a másodikra a nélkül, hogy mondta volna, miszerint az uralkodóház kihaltával az örökös tartományokkal tovább is kapcsolatban marad.

A kiegyezkedés az ugynevezett sanctio pragmaticára, azaz az 1723-ki 2. és 3. tczikkre támaszkodik, melynek a kérdésre vonatkozólag három része van. Első részben megállapittatik az örökösödési rend, a másodikban kimondatik a birtoklás egysége, feloszthatlansága, s elválaszthatlansága, a harmadik kimondja, miszerint Magyarországnak külön jogai továbbra is érintetlenül hagyatnak.

Első pillanatra és a mostani fogalmak szerint, azt lehetne gondolni, miszerint ez nem volt egyéb, mint örökösödési szerződés, melynek két első része csak azt mondta, miszerint jövőben bizonyos rendben a nők is fogják a magyarországi trónt örökölni, s hogy a ki Magyarországot birandja, az a többi örökös tartományokat is fogja birni. E szerint tehát csak az uralkodó azonossága (personalis unio) lett kimondva, s hogy igaz, ha valaki akarná ez uralkodási egységet azaz a trónörökösödési jogot megtámadni, az Magyarországnak ugy, mint az örökös tartományoknak fogna ellensége lenni; de egyik fél sem tartoznék háborura kelni, ha a másik fél más czélzattal kezdené

meg a háborut, vagy más czélból támadtatnék meg. Én is eleinte e nézetben voltam; de tekintetbe véve, miszerint régi időben a trónöröködés is ugy vétetett, mint a magán vagyonbani örökösödés, s hogy a personal unióról való tisztább fogalmak csak a későbbi kor szüleménye, hogy Magyarország azóta soha sem követelte, miszerint, ha a többi örökös tartományok megtámadtatnak, neki ahoz semmi köze, ezt különösen nem tapasztaltuk a József császár által viselt török, és a nem sokára reá viselt franczia háborukban, hajlandók lehetünk hinni, miszerint az akkori alku többet tartalmazott personal uniónál.

De azt mondják némelyek erre: 1848 előtt egy fejedelem képviselvén külföld előtt mind két felet, s csak egy akarattal birhatván, fel kell tennünk, hogy midőn a fejedelem Magyarország részéről viselt háborut, ő képviselvén az örökös tartományokat is, viselte azt ezek nevében is. De forditsuk meg a dolgot, ő viselt az örökös tartományok részéről háborut, ekkor a magyar országgyülésen állott megszavazni a haderőt, és a pénzt hozzá. Nem tapasztaltuk pedig, hogy azt megtagadta volna, vagy csak óvás mellett járult volna ily háboruhoz. Méltán mondhatjuk hát, hogy őseink a Magyarország és örökös tartományok közti kapcsot a personal unio értelmében nem magyarázták. Ezt tartja az erdélyi sanctio pragmatica is, hol (1744: 3. törv. cz.) e szavakat találjuk: „ut regna et provinciae, tam hodie ab august. Sua C. R. Majestate possessae, quam in futurum quoque opitulante Deo ditioni suae accessurae, ad mutuam et reciprocam defensionem, majoremque cum dignitate, et inde secururo terrore hostium, securitatem in omne aevum nexu indissolubili coalescere et cohaerere voleant, atque possint.“

De tegyük fel azt, miszerint a fentebbi törvényből folyó viszony csakugyan nem egyébb volna, mint personal unio, tegyünk fel még többet, tegyük fel azt, hogy Magyarország a többi örökös tartományokkal semmi viszonyban sem volna és saját királya alatt állna, és egyrészről a többi örökös tartományok, más részről a dunai fejedelemségek szövetsége kinálkoznék, de oly módon, hogy csak vagy az egyiket, vagy a másikat választhatnók. Nem hiszem, tekintve azt, miszerint az ausztriai és stajerországi nép egyike a legderekabb német népeknek, hogy Tyrolis nyiltszivüsége és magatartása a ritkaságok közé tartozik, hogy Gallicziához régi történeti emlékek kötnek bennünket, hogy e népek rokonszenvvel viseltetnek irányunkban, hogy még Csehország is, ámbár jelenleg neheztel reánk, barátunk lehet,

nem hiszem, mondom, hogy a nagy többség azokkal való szövetség mellett ne nyilatkoznék.

Ha pedig valamely viszony, melyet a nélkül is választani fognánk, fenáll, minek volna azt elszakitani, azt valami bizonytalanért feláldozni.

Népekkel királyunk által, nem az ausztriai volt kormánynyal léptünk mi szövetségre, s ámbár nem tagadom, óvatosaknak kell lennünk, kivált, miután a régi ausztr. kormányt még egy nevezetes párt támogatja, helyesen járunk el, ha e népekkel közvetlenül és őszintén, s az ő javokat ugy, mint a mienket szem előtt tartva, érintkezünk.

Illetőleg a közös tárgyakat, a kiegyezkedés a legszükségesebbekre szoritkozott, t. i. a külállamoknáli képviseletre, a hadügyre és az ezekre vonatkozó pénzszükségletre.

Már most lássuk, az érintkezési mód, mely most létezik, megfelel-e a czélnak, melyet általa elérni akarunk, értem az országos küldöttségek (Delegatiók) intézetét

Ha csupán az volna feladatunk, hogy az örökös tartományokkal békén éljünk, akkor azt mondanám, a létező érintkezési mód elégséges, sőt talán felesleges. Hiszen mi nem akarjuk bántani őket, ők sem bennünket, azt pedig mindenik fél a maga gyülésén elvégezheti. Azért sincsenek az országos bizottságok felállitva, hogy mi a közös ügyekre nézve azokban, mik iránt egyetértünk kölcsönösen nézetünket kiváltsuk, hanem azért, hogy a két bizottság a közös ügyeket először külön vegye birálat alá, és ha megegyezni nem tudna, jöjjön össze, és az ügyet szavazás által döntse el

A ki a dolgot szorosabban vizsgálja, azt tapasztalja, hogy először megpróbáljuk a dolgot oldani dualisticus alapon, s ha ez nem megy, a többségi alapon. E szerint megtörténhetnék, hogy ha a magyar küldöttség egyértelmü volna, s hozzá járulnának az örökös tartományok több küldöttségi tagjai, akkor a közös ügyre nézve az történnék, mit Magyarország akar; ellenben ha a magyar küldöttek közül csak nehányan eltérő nézetben, és az egyértelmü örökös tartományok küldöttjeivel egy véleményben lennének, az történnék, a mit ezek akarnak, ámbár a magyarországi küldöttek nagyobb része azt nem akarja. Tegyük pedig föl azt, hogy mind a két fél küldöttjei külön egyértelmüek volnának, s hasztalanul váltanak üzenetet, s összejövén, ismét csak állhatatosan maradnak a maguk előbbi nézeténél, akkor közös határozatra nem jöhetnének, s az egész gépezet megállna.

Vegyük még hozzá a külhatalmaknál levő követek állását, hogy képviseljen bennünket egy követ jól, ha ő neki a két fél különböző nézeteit irányul kellene venni? Akkor ő neki valóban nem csak kifelé, hanem befelé is diplomatának kellene lenni; hogy fejtsen ki a külügyminiszter egy egyöntetü politicát, hogy harczoljon lelkesen a katona, midőn tudja, hogy az országok azon fele, melyhez ő tartozik, nem kivánja a háborut; nem fog-e mindenik fél ez esetben panaszkodni, hogy csak idegen érdekeknek szolgál?

De talán lehetne a dolgon akkép segiteni, hogy megszüntetvén a delegatiók, a felség a közügyet minden országgyülésén külön tárgyaltatná, ugy mint most több a közösügyre szolgáló dolog, péld. a katonakötelezettségi törvény külön tárgyaltatik, és ha mind a két fél megegyeznék, jó, ha nem, a felség határozná el, melyik fél véleménye követendő. Hisz a biróságoknál is tapasztaljuk, hogy midőn két ülnök eltérő nézetben van, s az elnök egyik nézethez csatlakozik, ez lesz a testületnek határozata. Nem is volna ez absolut forma, mert meglehet, a felség egy harmadik nézetben volna, ő mégis alkotmányilag csak vagy az egyik, vagy a másik félnek nézetét erősithetné meg. – De lehet-e valakitől s igy a felségtől is kivánni, kinek tanácsával éljen, ez csak a lelkiismerettől függ, s nem tesz-e valaki legjobb szándékkal valamit, mi balul üt ki; s hogy fogja magát ekkor a felség azok irányában érezni, kiknek jelenléte már magában fogja mondani neki: jobban cselekedett volna, ha ezek véleményét követi. Várhatjuk-e, hogy a felség nevelése, fogalmai mind a két félnek megfeleljenek. Ha mindezt meggondoljuk, nem kivánhatjuk, hogy a felségnek határozata egyik vagy másik félnek ne tessék.

A delegatiók intézetének rosz oldala az is, hogy ha mind a két fél izenetek folytán sem egyezhetnék meg, s szavazatra összejönnének, hogy többséget teremtsenek, ha nem is intrignakhoz fogna, egyik vagy másik fél nyulni, minden esetre azonban a dolgot előbb conferentiákban hányná meg, de e conferentiák a közönség előtt titokban maradnának és sok téves felfogásokra szolgáltatnának alkalmat. Ez bizony egy nemzet méltóságával sem fér meg. Azért is mondá nagy hazánkfia: én ezen tervhez nem ragaszkodom, álljon valaki jobbal elő, én ráállok.

Ez valóban szomoru.

Félt tehát a magyar országgyülés, hogy az ügyet meg ne hiusitsa, a nemzet hangulatától, mely az opportunitásról semmit sem akart hallani, s nem bizott egészen az ausztr. kormányban sem Az opportunitás tehát megrémitette nemzetünket, s azért kellett kimu-

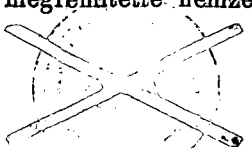

tatni, hogy a tervezett egyezmény csirájában már a sanctio pragmaticában van De nem vagyunk-e igazságtalanok az ő kor iránt, ha azt kivánjuk tőle, hogy ő minden esetről gondoskodjék. Szép a történetinek tisztelete; nem is volna jó, ha mi csak az ujat vadásznók, de ne utasitsuk mindenben az opportunitást vissza, mert gyakran elutasitjuk vele a nemzet javát is. Hisz az egész politica nem egyéb, mint a helyes opportunitások tudománya.

Kétség kivül a magyar országgyülés ezzel a dualismusnak akart kifejezést adni. De a dualismusnak is vannak határai, ott t. i., hol a dualismus lehetetlensége beállt. Tapasztaljuk ezt másokban is Igy péld. mit mondana a világ oly valakiről, ki kizavartatván más által birtokából, ez ellen kénytelenitetnék visszahelyezési keresettel élni, s megnyerné a pört, midőn ez már a földeket bevetette; akkor pedig igy okoskodnék: az én ellenfelem jogtalanul szántott, vetett, most én fogok szántani, vetni. Ezen ember kétségtelenül következetesen cselekednék, de nem volna-e ezen következetesség nevetséges? Igy van ez a dualismussal is, azt sem alkalmazhatjuk mindenhol.

A mostani ausztr. kormány különbözik a régitől leginkább abban, hogy az alkotmányosságot vallja, és Magyarországnak nem ellensége. Ettől tehát nem kell annyira félnünk, de minthogy fontos dolgokban barátunk irányában is óvatosaknak kell lennünk, ő irányában sem lehetünk óvatlanok.

Vegyük már most a delegatiók elleni ellenvetéseket, melyeket a másik fél felhoz. Mindenki, a ki látni akar, megismerheti, hogy a delegatiók intézménye szomszédainknál rokonszenvre nem talált, ők kénytelenségből fogadták azt el, mert a magyarok a szövetségbe másképp állani nem akartak. Itt eltekintek azok nézetétől, kik csak a meglevőt tekintették irányadónak, miglen a magyarok a meglevőnek jogi alapjára is tekintettek. Elfogadta a birodalmi tanács a delegatiók intézetét a közős fejedelem iránti tiszteletből is. Ily körülmények közt, midőn a másik szövetséges társ csak kénytelenségből engedett, mondhatjuk-e, hogy a delegatiók intézete mind a két fél szabad akaratán, természetes alapokon, nyugszik. Nem kell-e belátnunk, hogy ezen intézetet veszély fenyegeti.

Lássuk tehát, mi az, min méltán fenakadni lehet. Azt hozzák fel szomszédaink, miszerint nem igazságos, hogy a közös ügyekbe Magyarországnak annyi beszólása van, mint az örökös tartományoknak, az ő népességök nagyobb, mint a miénk. Mi alig számithatunk 14 millió lakost, ők pedig 20 milliónál is többet; világos tehát, hogy az örökös tartományok képezik a többséget, s igy daczára ennek:

a kisebbség érdekeinek szolgálni kénytelenek. — Nem szabad azonban szomszédainknak elfelejteni, hogy a magyar korona területe, az egész birodalomnak felét is meghaladja, hogy mi nem vagyunk okai annak, hogy országunk annyira elhanyagolva maradt. Mi e részben sérelemről is panaszkodhatnánk. A jelenlegi különbség csak a dualismusnak kifolyása, mely itt tökéletesen van igazolva. Ezen ellenvetést tehát el nem fogadhatjuk, és arra kérjük szomszédainkat, hogy igazságos okainkat méltányolják.

A második ellenvetés, melylyel az örökös tartománybeliek előállnak, ez: Bennünket a magyarországi küldöttek megvetnek, mert tanácskozni sem akarnak velünk. — Nem akarják önöket megvetni, hanem fél az ország, hogy hà küldötteink együtt tanácskoznak önökkel, végre Magyarország bele fog olvadni az örökös tartományokba; ezt pedig az ország semmi áron sem akarná. Minthogy pedig a félelem ellenkező parancs által le nem győzhető, hanem csak türelemmel és tényekkel, ezekkel kell az örökös tartományoknak megmutatni, hogy Magyarország felett többé uralkodni nem akarnak.

A harmadik ellenvetés: A mostani kor a parlamentek korszaka, Magyarország is elfogadta e formát. Már pedig nem illő, hogy a legfontosabb ügyeket ne parlamentben tárgyaljuk. — A parlamenttől irtózik nemzetünk, mert épen a beolvadástól fél. Ezt mi nem tanácsolhatjuk.

Negyedik ellenvetés: De igy a közös ügyeket nem mindig fogjuk kellően tárgyalhatni. Épen a legválságosabb időben a delegatiók intézetével fel fogunk akadni — Ha ezt azok, kik a delegatiókat alkották, egyedül tartották volna szem előtt, akkor ezen intézetet nem tanácsolták volna; de biztak benne, miszerint criticus helyzetben is az érdekek azonossága egyetértésre vezeti a delegatiókat. Az érdekek egységét nem hitetheti el senki szavakkal; fog az maga szólni, mikor az érdekek beállnak. Ha pedig az érdekek megegyeznek, akkor a forma közönyös, melyen ez érdekek tárgyaltatni fognak. A delegatiók intézete egyedüli mód, melyen a nemzet ellenszenve volt, legyőzhető.

Azonban nem lehet tagadni, miszerint, habár ezen okoskodás méltánylatot érdemel, a közös ügyeket nagyon elő fogja mozditani, ha az érdekek egysége mennél hamarább be fog láttatni, ez pedig akkor fog megtörténni, ha az érdekek egységét egységesen tárgyaljuk. Akkor fogja mindenik átlátni, hogy kisebb baj, ha némely eltérő érdekek feláldoztatnak, mint ha az egész viszony veszélyeztetik. A közös érdekek iránti érdekeltség soha sem fog elteriedhetni,

Ny. Kordy Oldó-Tudományos Könyvtár 323642

ha azokat mindenik fél csak részben magáénak tekinti. A közös érdek legyen mindeniknek teljes sajátja; álljon tehát módjában Magyarországnak, annak teljesedését, mit magára nézve hasznosnak vél, minden kitelhető uton követelni. De ezt csak ugy fogja tehetni, ha arra nézve a másik fél küldöttjeivel közös tanácskozásba lép. Ne gondolhassa ez soha se, hogy Magyarországnak tesz engedményt, hanem tudja, hogy midőn Magyarország kivánatára reá áll, csak önmaga iránt teljesiti kötelességét, saját érdekét mozditja elő. De viszont Magyarországnak is igy kell eljárnia, mikor csak a másik fél érdeke van veszélyben. Szóval a közös érdekek közös érzete mind a két fél területén terjedjen el, s ne higyje senki, hogy a közös érdek nem az ő érdeke. Ezt pedig én a delegatiók mostani szervezetében nélkülözöm.

Mondám, hogy a delegatiók intézete eleinte a dualisticus alapra áll; megpróbálja azt háromszor is, mert három üzenetváltás van megengedve, de ha akkor is a két delegatio nem tud megegyezni, elhagyják a dualisticus alapot, s átmennek a majoritás alapjára, de ekkor is nem szabad az egyes tagoknak egymást felvilágositani, nem szabad közösen tanácskozniok; hanem csak szavazásra jönnek össze. Tegyük föl azt, hogy a többség valamit határozott a külön delegatiókban, de kisebbségben volna, ha mind a két delegatio összejő, akkor nem lesz módja, itt is a többséget kivívni, és kénytelen lesz magán-conferentiákhoz nyulni ülésen kivül; ez pedig nyilvánosságra nem jut, s a nemzet méltóságának meg nem felel. Nem ugy teszünk mi a magánéletben, tegyünk tehát máskép a közéletben is.

A czélt kell szemünk előtt tartani. Ha ez megmutatja, hogy a dualisticus utat nem követhetjük, ne erőttessük azt, kivált ha attól magunk is elálltunk. A közös ügyek természete már magával hozza, hogy azokat közösen tárgyaljuk. A dualismus csak azt kivánhatja tőlünk, hogy egyenlő számu követeket küldjünk, s hogy azok kifolyása legyen a mi egyenjogu országgyülésünknek, azaz mint országos küldöttség müködjék, hogy a közös ügyeket közösen, azaz egyenlő részben saját embereink által kezeljük, s ha ugy tetszik, a közös tanácskozmányban saját országgyülésünk nyelvén szólhassunk; de ez által megszünt a dualismus lehetősége is. A közös ügyek valamint kétfelé nem oszthatók, hanem szükségkép egységet képeznek, csak közösen tárgyalhatók.

Ne is féljünk mi a majorizálástól. 1859-ben a megerősitett birodalmi tanácsban csak hat emberünk volt, s ezen hat ember magával ragadta a többséget. A magyarországi ember gyakorlati ember,

ő bátor, s nagylelkü; én hiszem, hogy ily emberek a közös ügyeknél sem maradnak kisebbségben, leginkább pedig a criticus állapotban nagyra tudják elszánni magukat.

Azok, kik nemzeti önállóságunk vesztét, már a delegatiók felállitása folytán fájlalják, s azt, ha ezek közösen tanácskoznak, még inkább féltik, szem előtt tartsanak négy lehetőséget.

Ha küldötteink a másik fél küldötteivel egyetértenek; akkor csak az fog történni, a mit Magyarország akar, azzal a különbséggel, hogy ha maga akarta volna azt, semmi esetre nem oly nyomatékos, mintha vele azt akarják a többi örökös tartományok is. Ez esetben tehát Magyarország erősebb lesz, mintha maga állna. — Ha küldötteink a másik fél küldötteivel nem értenek egyet, de különben jó politikát üznek, nem képzelem, hogy a másik félnél is többségre ne vergődjenek, s ekkor megint Magyarország erősebb lesz, mint ha maga állna — Ha pedig nem egyetértés esetében rosz politikát üz, akkor Magyarországot épen a' többi örökös tartományokkal való szövetkezés fogja megmenteni az enyészettől. Ha végre jó politikát ugyan üzne, de a másik félnél sehogy sem tudna többségre jutni, s erre jövőben sem volna kilátás, akkor nem szabad felejtenünk, miszerint a közjogok különböznek a magánjogoktól. Magánjoggal én vissza is élhetek, mint péld. tulajdonommal, el is téphetem a kötelezvényt vagy annak engedményét; de közjogokkal senki sem élhet vissza. Ezek mindig a czél által vannak feltételezve. Azon perczben, midőn a czél, melyre a jogok mint eszköz vannak megállapitva, többé el nem érhető, a jogok is megszüntek. Innen van az, hogy a rosz monarchiai kormányzat helyébe lép a köztársasági; s ha megint ez csak szinleges, melyben egyes emberek gyakorolnak önkényt, azt felváltja a monarchiai. A felhozott utólsó esetben jogosan mondhatná Magyorország: Bennünket gyülöl a másik fél, és javulásra sincs többé kilátás, érdekünket semmibe sem veszi, országunk ez által tetemest veszit, nem egyenjogu tagnak tekint bennünket, hanem csak provinciának, melynek nincsen más rendeltetése, mint az ő érdekének szolgálni. Nincs más ut előttünk, mint a köztünk eddig fenállott viszonyt megszüntetni. Igy szólhatna e végső esetben Magyarország a közös fejedelemhez.

Ne is gondolja senki, miszerint a szorosabb viszony, mely köztünk és a többi örökös tartományok közt fenáll, csak kénytelenségből származott, mely csak önállásunk áldozatával járt. Mert nagy előny az, hogy mi együtt nagyhatalmat képezünk, melyre különállva gyengék lettünk volna. Magyarországnak nem az volt sérelme,

hogy a többi örökös tartományokkal kifelé egy politikai testet képezett. Ezt már őseink ismerék el. Hanem az, hogy azok egyenjogu tagnak nem ismerték el. Törekvésünket tehát erre kell szoritanunk. Ha meggondoljuk ezen felül, miszerint közösen könnyebben védhetjük magunkat, hogy igy katonatartási, adózási terheink kisebbek lesznek, könnyen rájöhetünk, hogy akkor, midőn az adottért annyit vagy talán még többet kaptunk, áldozatról nem lehet szó.

A mondottakból kitetszik, meddig terjedhet a dualismus, s hol szünik meg annak lehetősége.

A dualismus t. i. a közös ügyekre nézve terjedhet oda, hogy 1) nekünk is annyi befolyásunk legyen, mint a másik félnek, hogy tehát azok feletti tanácskozásra annyi követet küldjünk mint ő.

2) hogy ezen követek ez országos egységtől, melyet az országgyülés képvisel, küldessenek, hogy tehát az örökös tartományokkal országos küldöttségek által érintkezzünk.

3) hogy mindenben, mi a közös ügyek kezelésére vonatkozik, fele részben a mi országunk is képviselve legyen, hogy tehát a közös ügyek miniszteriumai személyzete fele része a mi embereinkből álljon, oly módon, hogy midőn a közös miniszter a másik félből vétetnék, akkor legyen az államtitkár magyarországi, s megforditva, ha a közös miniszter magyarországi volna, akkor legyen az államtitkár örökös tartománybeli. Ugy volna ez elrendezendő a külállami költségvetéseknél is, akkép, hogy midőn péld. a követ magyarországi volna, akkor az első követségi tanácsosnak az örökös tartományokból kellene vétetni. Megengedem, hogy nekünk minden közös ügyre még most nem elég képesitett egyéneink vannak, hogy azoknak még előbb képződniök kell, de ha ez elv elfogadtatik, nálunk is elég ember fog a kérdéses pályára elkészülni. Fontosnak tartom pedig ez elvnek alkalmazását, azért, mert ha ez eddig is követettetett volna, s nem elégedtünk volna meg azzal, hogy csak a törvényekbe lett a közös iktatva, hanem annak kellő alkalmazásáról is gondoskodtunk volna, akkor nem történt volna annyi sérelem.

Ezen felül talán a tanácskozási nyelvet kivéve, a dualismust többé nem alkalmazhatjuk. Annak alkalmazása e határon tul többé lehetetlen, melyet ha erőtetni nem akarunk, a czélt veszélyeztetjük. Azért is a delegatiók intézetét akkor, ha majd az érdekek azonossága már általában fog éreztetni, és az idők folyama aggodalmainkat megszünteti, akként megváltoztatandónak hiszem, hogy a közös ügyek tárgyalásánál azonnal a többségi alapra álljunk. Ne tartsunk a majorizálástól semmit. Magyarország becsületesen akar eljárni, nem

akarja a többi örökös tartományokat nyomni, mely ellen ezek a delegatiók mostani szerkezete által is eléggé védetnek. Ha pedig a mi küldötteink gyengék volnának, akkor a másik fél kivánatára a delegatiók mostani szervezete mellett is reá állhatnának. Nem lesznek ők gyengék, mert hazájokat szeretik. Ha pedig igazságost fognak hazájukra nézve kivánni, a sajtó és Europa közvéleménye fogja istápolni őket. Jobban fogják pedig az egyes tagok a másik fél küldötteit felvilágositani, mint az üzenetek. Ha hozzá vesszük, hogy a szónoknak meggyőződését hajlandóbbak vagyunk méltányolni, mint a puszta üzenetet, hogy ez gyakran nem is kellett volna, ha ellentétes elemek, a másik félnek emberei, részt vettek volna a tanácskozásban, hogy közös tanácskozmányban egy szónoknak a mostani rendszer szerint könnyen napfényre sem jöhető véleménye az ügynek más fordulatot is adhat; nem fogunk tőle idegenkedni, miszerint mind a két küldöttség azonnal a többségi alapra álljon, és együtt tanácskozzék.

De ennek nagyon utjában lesz a tanácskozási nyelv.

Én ugyan erre eleinte azért nem nagy sulyt fektettem, mert tudom, hogy Moson, Sopron és Vas megyék Ausztriával és Stajerországgal határos német ajku népessége, ámbár más nyelvet nem is beszél, mégis századok óta megyarországinak érzi és tartja magát, Magyarországhoz tartozónak érezte magát még a legközelebb lejárt időben is daczára annak, hogy az uralkodó kormány az ő nyelvét beszélte, és azt behozni igyekezett; figyelmeztetett azonban egy jó ösmerősöm, hogy Magyarország a német nyelvbeni tanácskozásra reá állani soha sem fog; és én csakugyan tapasztaltam, hogy ez nemzetünk jogegyenlőségi nézetével nem egyezik meg, s hogy a dualisticus elv követeli, miszerint küldötteink azon a nyelven, melyen saját országgyülésünkön szólhatnak, a közös ügyeket is tárgyalhassák. Minthogy pedig az örökös tartományok küldöttsége tagjai országgyülésünk nyelvét nem értik, a közös tanácskozmány már csak ennélfogva sem volna lehetséges.

Szükségesnek láttam tehát az akadály legyőzését, s ez engem következő gondolatra hozott.

Hajdan az ausztriai főherczegek közül az, ki az ausztriai tartományokat birta, rendszerint római császárnak is meg lett választva, s igy honosult meg azon nézet, hogy az ausztriai fejedelem által birt egyéb országok is Németországnak egy részét képezi. Akkor azonban még ausztriai császár nem létezvén, a római császár pedig puszta czim levén, a közös fejedelem csakugyan főleg mint magyar

király szerepelhetett, de Magyarországnak nagy része a török által biratván, s az ausztriai főherczegeknek jogát sok belföldiek is hosszu ideig elismerni nem akarván, Magyarország azon időben kellő érvényre nem jöhetett. 1804-ben, midőn az ausztriai császárság megalkottatott, a magyarok felszólalásukra s aggodalmaikra azon megnyugtató nyilatkozatot nyerték, hogy ez Magyarország külön jogaira semmi befolyással sem lesz, s midőn 1815-ben végre a német szövetség meg lett alkotva, Ausztriának, s az ő császárjának mindazon tartományokra nézve, melyek régóta Németországhoz tartoztak, elsőbbség adatott. 1866. esztendőben végre az ausztriai császárság és a többi Németország közt az előbbi viszony egészen megszünt. Ez által természetesen az ausztriai császárság Németország tagja lenni megszünt s ámbár nem lehet állitani, miszerint ezzel egyszersmind az 1804-ben megalkottatott császárság megszünt volna; miután azonban az ausztriai császár a többi örökös tartományoknak alkotmányt adott, és szükségesnek látta, hogy ők maguk intézzék Magyarországgal közös érdekeiket, tagadni nem lehet, hogy uj viszonyok álltak be, s hogy a dualisticus alap ez által teljesebb kifejezést nyert. Ez alapnak elfogadásával nem valami uj hozatott be hanem csak a dolog természetes és régóta fenállott helyzete ismertetett el.

De nem lehet félreismerni, hogy ez időben uj követelések is álltak be az ausztr. birodalmat képező több népek részéről, kik nem találják helyesnek, hogy az országok mind beleolvadnak Ausztriába és Magyarországba, s kivánják, hogy az egyes országoknak vissza, illetőleg megadassék az önállóság. Ezen kivánatot annálinkább látják helyén, mivel Ausztria megszünvén Németország tagja lenni, nem lehet többé érdeke, hogy németté legyen, a mi nem az. Igy gondolkodik különösen Cseh- és Morvaországnak, meg Galliciának egy tetemes része, és Magyarországnak nevezetes számu népessége. Ezek helyesebbnek vélnék, ha a birodalom nemzetiségek szerint osztatnék fel, akként, hogy azt képeznék: a németek (különösen Ausztria, Tyrolis és Stajerország felső része), az éjszaki slávok (ide tartozván Cseh- Morvaország és a felső-magyarországi tótok), a magyarok, a déli slávok (hová tartoznék alsó része Magyarországnak, Horvát-, Tót-, Stajerországnak alsó része, Carinthiával, Carnioliaval), és végre a románnép (hová tartoznék főleg Erdélyország és ezzel határos Marmaros, Bihar, Arad, Temes megyék egy része, és Krassó vármegye egészen). Hová tartoznék ezen feloszlás szerint Galliczia, Lodomeria és Bukovina, azt nem tudom,

Hegy ez belháboru nélkül nem volna lehetséges, azt mindenik könnyen láthatja, mert Cseh- és Morvaország egy tetemes, mivelt és vagyonos része németekből áll, kik ez országokat ismervén hazájuknak, semmi áron csehek lenni nem akarnak. Igy van ez a felső-magyarországi nemességgel, a felvidéki városok lakosságának és az intelligentiának, sőt még a népességnek nagyobb részével, kik tovább is magyarok maradni akarnak. Erdélyben a magyarok, székelyek és románok vegyest laknak, az előbbiek pedig semmikép sem egyeznének bele, hogy Erdély román tartomány legyen.

Legczélszerübbnek látszik tehát, hogy egy részről az egyes országok történeti multja fentartassék, más részt azonban az egyes országok lakosságának nyelve kellő figyelembe vétessék.

Az, hogy az ausztriai birodalmat Ausztriának hivják, egyik országnak sem tetszik; mert mindenik véli, hogy ő Ausztriának csak tartományát képezi, és a lajthántuli belátóbb németek kénytelenek átlátni, hogy ez maga képes az egyesülést akadályoztatni. Szerintem tehát legüdvösebb és az egyes országokra legmegnyugtatóbb lenne, ha a birodalom oly nevet venne fel, melynél fogva egyik ország sem panaszolhatná, hogy egy másikba beleolvadt. Ez pedig volna, ha az ausztriai birodalmat képező tartományok tekintve azt, hogy azokat a Duna hasitja keresztül, dunai államok fejedelemségének (Monarchie der Donaustaten) neveztetnék. A fejedelem czime maradhatna a mostani, mert nem abban van sérelme külön tartományoknak, hogy ausztriai herczegek uralkodnak felettek, hanem abban, hogy a többi, ámbár jelentékeny országok Ausztriába olvadnak. Volnának tehát az uralkodó háznak főherczegei tovább is ausztriai főherczegek, a ki pedíg az uralkodást vinné, volna ezen felül, mint a főherczegek kiváló tagja, ausztriai császár. Ezen czim után következnék Cseh- és Gácsország királya, és a többi lajthántuli tartományok uralkodója czime, azután a lajtháninneni országok czime, u. m. Magyar-, Horvát- és Tótország királya, Erdélynek nagyfejedelme; a mint a czim legujabb időben részben csakugyan változott.

Volnának ekkor a lajthántuli németek mint a svájczi németek egy birodalomnak egyenjogu, nem uralkodó tagjai. Ekkor a németek nem uralkodnának felettünk, hanem a németországi müveltségnek ők levén közvetitői, azon áldásdus befolyást gyakorolnák, melyet a müveltség általában mindenkire áraszt. Ők nem gyülöltetnének többé, hanem szerettetnének, ők nem kerültetnének a többi országok által, hanem inkább felkerestetnének.

Ne is gondolja senki, hogy én ezzel valami idealist javaslok. Ez nézetem szerint lényeges, mert a régi kellemetlen emlékeket máskép nem lehet elüzni, s az uralkodó nemzetre nézve igen csábitó, hogy a régi uralmat ismét kivánja. Ellenben ez megszünik és a jó szándék is ekkor bizonyittatik be legvilágosabban, ha a dolog természetes alapokra megint visszavezettetik, és külsőleg is talál kifejezést.

De valamint a birodalom nevezetét meg kellene változtatni, ugy a közös kormánynak is máshol kellene székelni mint Bécsben vagy Pesten. Mig a közös kormány Bécsben fog létezni, igen tartok tőle, hogy a nyugalom nem fog a kebelekbe jönni, mert gyanu lesz reá, hogy a dolognak csak külső formája változott, lényegében pedig a régi maradt. Sokan, talán legtöbben azt fogják mondani, hogy a közös kormány a német kormány befolyása alatt áll, vagy ezt teszi szolgájává.

E panaszoknak kikerülése tekintetéből nekem legczélszerübbnek látszanék, ha a közös kormány egy neutralis helyen székelne. Erre pedig legalkalmasabbnak hinném Pozsonyt. E város Magyarország és Ausztriának ugy mint Morvaországnak szélén fekszik, s nem találunk várost, mely e kellékeknek ugy megfelelne. Hogy pedig a fejedelemnek illő leszállója legyen, egy méltóságához illő palota volna a pozsonyi várhegyen épitendő, melynek környékét igen kiessé lehetne tenni.

Ott ülésezném a két országgyülés küldöttsége is.

Ez által, ugy hiszem, gondoskodva lenne a birodalom egységéről a nélkül, hogy az egyes országok panaszolhatnák, miszerint ők másokba beolvasztatnak; de kellene arról is még gondoskodni, hogy az egyes országok történeti multja megőriztessék, más részt a birodalmat képező külön népek nyelvi igényeinek leh-tőleg elégtétessék.

Ezt hozom fel annál fogva, mivel Magyarországnak is érdekében áll, hogy egyes országai nyelv tekintetében is megnyugtassanak, másodszor, mert Magyarország sem lehet közönyös az iránt, a másik fél szövetségese levén, ennek országai az általános viszonynyal meg vannak-e elégedve, vagy sem.

Azért is, ugy hiszem, a mondott czélra nézve legjobb volna, ha Csch- és Morvaországnak, ugy Galliczianak Lodomeriával, Bukovinával és a krakói nagyherczegséggel, valamint alsó Stajerországnak Carinthiával, és Carnioliával az osztrák belügyi miniszteriumnál külön-külön osztály egy államtitkár alatt oly módon berendeztetnék, hogy azon osztályok csak azon tartományok alattvalóiból állnának.

A belügyi miniszter lehetne azon tartományok bármelyikéből. Ekkor lehetne a kormányzatba az egyes tartományokban elterjedt nyelvet is behozni. Volna ekkor Cseh- és Morvaországnak kormányzati nyelve a cseh és német; Galliczianak, Lodomeriával, Bukovinával és a krakói nagyherczegséggel a lengyel és ruthen nyelv, Alsó-Styriának Carinthiával és Carnioliával a sloven és német nyelv. — Ekkép volna a magyarországi belügyi miniszteriumnál Erdélynek és Magyarország román nép lakta részének szintén egy külön osztály berendezendő magyar, német és román nyelvvel. Sőt jó volna, ha a szerbek számára egy külön osztály nyittatnék Magyarország azon részére nézve, hol a szerbek legnagyobb számmal laknak, szerb és magyar nyelvvel; és az éjszak-magyarországi tótok számára egy külön osztály magyar és tót nyelvvel. Akkor egy nép sem panaszolkodhatnék, hngy az ő nyelve háttérbe szorittatik, hogy a szabadság meg van sértve, a mellett az országok integritása, azaz egészlete fentartatnék. Természetes, akkor az iskoláknak is akkép kellene berendeztetniök, hogy a külön nyelvek megtanulására mód nyujtatnék.

Nem volna pedig szükséges, hogy a kormánynak ez osztályokból menő rendeletei mind két, illetőleg három nyelven keljenek; mert ha péld. Csehországból német vidékről egy német felterjesztés jönne, az német elintézést kapna, ha ellenben cseh vidékről cseh felterjesztés jönne, az elintézését cseh nyelven kapná. Ugyan ez volna megtartandó a magyarországi belügyi miniszterium külön osztályaira nézve.

Ezentul a birodalmat képező egyes népek többet nem követelhetnek, mert a czélt a nyelvnek mint eszköznek feláldozni nem szabad, többnek kivánata lehetetlenséget tartalmaz magában, melyet senki sem képes teljesiteni, különösen nem kivánhatná egy népfaj sem, hogy a közös országgyülésen mindenik a maga nyelvén beszélhessen, mert igy meg nem értenék a többiek, kikkel tanátskozás végett jött össze. Igy péld. nem lehetne egy némettől sem kivánni, hogy ő egyszersmind értsen csehül, lengyelül, ruthenül, és slovenül; nem lehetne egy magyartól sem kivánni, hogy ő a tót, román és szerb nyelvet is értse. Itt el kell fogadni mindeniknek egy tanácskozási nyelvet. Legjobban cselekszik mindenik fél, ha a relativ többség nyelvét fogadja el. Ez Lajtán tul a német, Lajtán innen pedig a magyar.

De a paritás elve követeli, hogy a delegatiók közös tanácskozmányánál mindenik országgyülési küldöttség azon országgyülés nyelvén szólhasson, mely őt küldte. Megengedem, hogy a közös ügyek,

tanácskozási nyelve a német lett volna, ha a dolog természetesen fejlődhetett volna, de a lajthántuli kormány minden tartományokat németté akarta csinálni és a mostani kor sok szomoru tapasztalás után csak az adósságok nagy terhét ismerheti el e törekvésnek eredményeként. Ily körülmények közt nem marad egyéb hátra, mint a paritás elvét elfogadni.

Ne tekintsék tehát a lajtántuliak tulcsapongásnak és nagyravágyásnak, ha mi kivánjuk, hogy a közös ügyekre nézve tartandó közös tanácskozmányban ők is megértsék küldötteinket. Ne féljenek annyira országgyülési nyelvünktől, hiszen a lejárt időben is, ámbár az a magyarságnak épen nem kedvezett, többen közülök és még előhaladottabb korban is nem csak megérteni, hanem beszélni is megtanulták a magyar nyelvet.

Minthogy pedig illő és méltányos, hogy a lajtántuliaknak országgyülési nyelvünk megértésének megtanulására elegendő idő adassék, azt hiszem, hogy elég volna e részben hat esztendőt szabni.

Ekkor volna a közös ügyek feletti közös tanácskozhatásnak ez akadálya is megszüntetve. Azt, valljon a küldöttek értik-e a másik fél országgyülési nyelvét, mindenik küldött lelkiismeretére és becsületérzésére kellene bizni, ki már az által, hogy a küldöttséget elfogadje, bevallaná, hogy a másik fél országgyülési nyelvét érti. A miniszterek a közös tanácskozmányban beszélnének azon fél nyelvén, melyhez tartoznak.

Ezt tartom én a kiegyezkedésről; de szükségesnek tartottam a mondottakat felhozni, hogy kimutassam, miszerint a delegatiók hiányait mi ide át is jól ismerjük, de a közös tanácskozásnak most elhárithatlan akadályait szinte tudjuk, más részt kimutassam, miszerint akkor is, midőn az idő felvilágositása a közös tanácskozást lehetővé teendi, nem szükséges parlamentbe szállnunk, sőt akkor is a delegatiók intézetét, mint a dualismusnak természetes folyományát, és a nemzet önállóságának egyedüli modorát nem csak lehet, de kell is tartanunk.

II.

A megyék jövendőbeli állásáról.

A megyék jövendőbeli állása igen foglalatoskodtatja az elméket, s mig mások azokat lehetőleg a régi hatáskörrel fen akarják tartani,

addig mások ezt a parlamenti kormánynyal meg nem egyeztethetőnek tartják, mondván, hogy lehet a miniszter felelős a parlamentnek, ha a megye ugy intézkedik, mint annakelőtte? mire amazok azt felelik: A miniszter csak azokra nézve lesz felelős, mik hatásköréhez tartoznak, miket pedig a törvény a megyék hatáskörébe helyez, arra nézve ők szabadon fognak intézkedhetni.

Látjuk, hogy a kérdést igy meg nem oldhatjuk, hanem nekünk keresnünk kell, miben változtatta meg az 1848-ki törvény a régi állapotot, úgy hogy az többé tarthatlanná lett, s mit lehet abból tovább is fentartani?

A megyék régi működését három főrészre oszthatjuk t. i. az alkotmányira, a kormányzátira, és a törvénykezésire. Ez utóbbit elhagyjuk most, mert az az igazságügygyel szoros kapcsolatban van, melyről ez alkalommal szólni nem akarok, szóritkozom a két elsőre.

Az alkotmány minden részbeni megtartása az egész miniszteriumot illeti. Minthogy pedig ezen sarkalik az összes kormányzat, nem volna helyes, ha a megyéktől az alkotmány sértése miatti felszólalás elvétetvén, ez által az alkotmány egyik őrjétől fosztatnék meg. Nem kell nekünk csak a mostani kormány nehézségeit tekintetbe vennünk, hanem kell oly elvről gondoskodnunk, melynek alkalmazását akkor is kivánhatjuk, midőn okunk van a kormánynyal alkotmánysértések miatt meg nem elégedni. Azt fogják erre sokan mondani: Ott van a parlament, ő egyedül van hivatva az alkotmányra felügyelni. Fog ez, ugy hiszem, legtöbb esetben meg is történni, de arra is vannak példák, hogy a parlament a kormánynyal egyetért, az oppositio csak néhány főből áll, hogy lesz akkor, ha az alkotmány még is megsértetik. Ellenben, ha az alkotmánynak őrjei tovább is a megyék maradnak, az alkotmányt megsérteni nem lesz oly könnyü. Az alkotmány nem csak nagyban sértethetik meg, hanem kicsinyben, egyes emberek dolgaiban is.

Tegyük azt, a pénzügyi hatóság valakit igazságtalanul, és alkotmányellenesen adóztat meg, s a pénzügyi miniszterium ezt vagy maga parancsolja, vagy helyesli, a parlamenti tagok pedig ezt csekélységénél fogva figyelemre nem méltatják; a megye ellenben igy okoskodik: azon szegény embernek nincs módja e miatt az országgyülés előtt panaszkodni, különben a mi vele ma történt, az holnap más kettővel, holnapután három mással történhetik, s ha a megye felszólal, az nyomatékosabb lesz, mint ha a sértett talán ügyetlenül panaszkodik. De az is megtörténhetik, hogy valaki gyámoltalanság-

ból, vagy költségkimélésből nem szól, a megyében azonban jól tudják az esetet. Fog-e ekkor az alkotmányosság vesziteni vele, ha a parlamentet a megye segiti, ha ő is fog közremüködni, hogy az alkotmányosság megóvassék.

Vegyünk egy másik esetet: valakit fogyasztási adó miatt megbüntetnek, mondván, hogy a törvényt mindenkinek ösmernie kell. Nem lesz-e helyén, ha a megye, látván, hogy az ember ártatlan, hogy ő csempészkedni nem akart, azt vizsgálja, a büntetés szabás törvényen vagy csak rendeleten alapszik, kell-e ezt mindenkinek tudni, s ha az a törvényen alapszik, nem kell-e azt a büntetésszabásra nézve módositani, kell-e az államot e miatt gyülöltté tenni, kivált miután a sok törvényt még a müveltebb ember is nem mind ismerheti. Ekkor ezen esetet a parlamentnek bizonyosan nem fogja a büntető tiszt feljelenti, a tudomással biró parlamenti tag pedig nem akar vele a miniszternek alkalmatlankodni. Marad tehát minden a réginél az alkotmányosság rovására. Ellenben a megye csak védeni fogná azt, ha jogosan felszólalhatna.

Vegyünk a sok közül még egy esetet: a belügyi miniszter megparancsolja, hogy minden földbirtokos az utak mellett birtokán fákat ültessen. Ily esetben ezen rendelet a tulajdonjogba vág. Mindenik azt fogja kérdezni, lehet-e administrativ uton, törvényen kivül a tulajdont igy megszoritani. — Vagy a belügyminiszter administrativ uton kimondja, miszerint a korlátfákért a helység elöljárói felelősek, és azoknak megsértése esetében nem csak az államnak a kárt meg fogják tériteni, hanem birságba is esnek. A megye látván, hogy a karfáknak megsértéseért az elöljáróságot a felelősség csak hanyagság vagy mulasztás esetében érheti, hogy a karfákat teljesen megőrizni lehetetlen, látván, hogy az előbbi esetben a tulajdonosokat kárpótlás illeti, de a tulajdonnak korlátolása csak törvény által mondható ki, a miniszterium azonban előbbi nézetétől nem akarván elállni, s ebben a megye alkotmányelleniséget találna, volna-e ekkor tanácsos, és a szabadsággal megegyeztethető, a megyét a felszólalástól tiltani.

De lehet az is, hogy a megye tapasztalja, miszerint az alkotmány körében csak szó szerinti, hogy azt egyes osztályok csak maguk részére zsákmányolják ki és másokat kiszoritanak, vagy különben a társadalmi viszonyok megváltoztával az alkotmánynak is módosittatnia kell, akkor módjában legyen azt hivatalos uton is szóba hozni.

Ha még hozzá vesszük, hogy ha az alkotmány egyes embereknél sértetik, ezek csak felfolyamodvány utján kereshetnek orvoslást, hogy nálunk ez esetben az alkotmányos jog érvényesitésére csak ez az ut van megengedve, s ennek sikertelensége esetében legfelebb az országgyüléshez lehet folyamodni; hogy nincsenek biráink, kik előtt lehetne az egyes embernek az alkotmánysértést bepanaszolnia (a jövedéki biróságok is csak fenálló rendeletek határai közt, nem pedig a felett itélnek, nem ütközik-e a rendelet alkotmányba, vagy annak elveibe), hogy akkor is, midőn valaki a felsőbb hatósághoz folyamodik, e sérelmet elkövető alsóbb tisztviselők szoktak megkérdeztetni, hogy ezek e részbeni jelentései a felfolyamodó fél előtt titokban maradnak : nem lehet félismerni, hogy a megyéknek felszólalási joga annál inkább van indokolva, mert ellenkező esetben először az alkotmány elleni közönyösség fog elterjedni; azután annyira gyülöltté lesz, hogy az emberek többre tartsák a felvilágosodott absolutismust, mint az ily alkotmányosságot. Ekkor eszembe jut a népből szakadt azon ausztriai főur mondata : Mindent a népért, semmit a néppel.

Alkotmányos országokban a kormányzat csak az alkotmány határain belől lehet megengedve, jó lesz pedig, ha ennek őrje nem csak a parlament lesz, hanem a megyék is, kikhez az egyes ember könnyebben fordulhat, mint a parlamenthez. A megyék ily esetekben intézhessenek először az illető miniszteriumhoz felterjesztést. S ha ez nem használ, jelenthessék fel a dolgot sérelemkép az országgyülésnek. Igy hiszem a két institutiót megegyeztethetőnek. Ha ezt megengedjük, azt tartom, nem szükséges a megyéket azon jogtól megfosztani, hogy az alkotmányt ők is védjék.

Ez alkalommal megmondom azt is, mit tartok én az alkotmányosságról és annak viszonylatáról az absolut formához, mert hitem szerint sok surlódást a kormánynyal el lehet kerülni, ha az alkotmányosság alapos fogalmával birunk. Ne kivánjunk a kormánytól többet, csak azt, mit az alkotmányosság magával hoz; de viszont tudja a kormány, ha ő olyat, mi alkotmányos, tagad meg tőlünk, ő nem alkotmányos, hanem absolut kormány, habár a közjót tartotta szem előtt, valamint a megye, ha az alkotmány érdekét elhanyagolja, vagy a kormányzatot nem az alkotmány határain belül gyakorolja, hanem azt kormányzatában mellőzi, nem alkotmányos, hanem absolut megye. A kormánynak ha a közjót az alkotmánynyal megegyeztetni nem tudja, vagy ezt épen veszélyesnek tartja, törvényt kell előbb eszközölni, illetőleg az alkotmány megváltoztatását ki-

vánnia. Nem szabad az alkotmányosságot csak czégnek használni, hanem azt minden honpolgárnak tisztelnie kell a magán életben ugy, mint a közéletben. Nem kell azt gondolni, hogy az állam nevében mindent tenni szabad; szabad alkotmányos országokban csak azt tennünk, mit az alkotmány megenged, absolut országokban pedig azt, mit az állam, tehát valamennyinek közhaszna magával hoz. Látni ebből, hogy az alkotmányos országok az absolut országoktól nem a czélban, hanem csak a kormányzati formában különböznek. Megengedem, hogy néha ezen formák iránt, tehát az alkotmányosság felett vita támadhat, de ekkor nem alkotmányosság, hanem csak annak alkalmazhatása támadtatik meg. A mely hatalom pedig nem az állam közjavából, hanem csak önkényből indulna ki, az nem absolut kormányzat volna, hanem zsarnokság.

Az alkotmány tehát nem czél, hanem csak eszköz. Ugy mint én annak, kinek kaszát adtam kezébe, az által még szénát nem adtam, ő neki még előbb le kell kaszálni a füvet, azután gyüjteni és behordani, mihez jó idő is kivántatik, ugy az alkotmány is csak arra szolgál, hogy jól tudjunk annak segitségével kormányozni, s akkor is a körülményeknek kedvezniök kell.

Az absolut uralkodó maga választja meg, illetőleg kinevezi a személyeket, kikre a kormányzatot bizandónak hiszi; de minden tehetsége, minden jó tulajdonai mellett veszélyben van, ha emberismerettel nem bir, vagy olyakat ruház fel bizalmával, kik az alsóbb tisztviselőket emberismerettel nem képesek kiválasztani. A maga érdekében cselekszik hát, ha nem csak azt tartja valónak, mit saját tisztviselői mondanak, ezek ritkán fogják a hibát bevallani, és mindig szépiteni lesznek hajlandók a dolgot, hanem alkotmány által módot nyujt a nemzet képviselőinek, hogy ők is nyilatkozzanak, mikép akar a nemzet kormányoztatni. Jól cselekszik ő, ha nem akarja a felelősséget magára vállalni, ha nem akarja megengedni, hogy a kormányzat csak az ő nevében vitessék, hanem a nemzetet is teszi sorsának urává. Az absolut uralkodónak, de az alkotmány megadását sürgető népeknek is át kell látniok, miszerint az alkotmány nem szolgálhat másra, mint arra, hogy a nemzet java iránt ne csak a tisztviselők határozzanak, hanem a népben álló bölcsek is. De épen ebből tetszik ki, hogy a nemzetet, illetőleg a parlament, s annak kifolyása, a kormány nem akármikép kormányozhat, hanem mindig a közjót kell szem előtt tartania, s mily veszélybe hozza a nemzetet, ha ő ezt nem teszi. Ha ő nagyobbszerü hibákat követ el a kormányzatban, veszélyezteti, vele az alkotmányt is, mert ezen

sarkallik a kormányzat. Midőn pedig a kormányzat részben a nemzetnek magának van átengedve, mint nálunk a megyéknek, a veszély annál nagyobb, ha ezek nem jól kormányozzák a megyét, s mennyire vagyunk utalva arra, hogy csak érett, tapasztalt, jó szándéku és kormányzatra képes férfiakat hivjunk meg a megye kormányzatára, s hogy tévedésben vagyunk, ha azt hisszük, hogy bizonyos egyének, ha különben is nem kormányképesek, erre joggal birnak, akár vagyonuk, akár születésöknél fogva. Ezek a társadalmi életben birhatnak fontossággal, de ott, hol a nemzet, a megye java van szóban, latba nem jöhetnek.

Itt jöttem egy ponthoz, melyet szó nélkül nem hagyhatok, mert ezen fordul meg egész jövőnk. Az aristocratia és democratia szót hallunk mindenhol pengetni. Kell, hogy ezen szavak valódi értelme felett tisztában legyünk. Sokan ezen szó: aristocratia miatt fenakadnak. Nem az volt bajunk, hogy az aristocratia uralkodott nálunk, hanem az, hogy nem a való aristocratia uralkodott, az t. i., melyet a társadalmi viszonyok szülnek. Aristocratia mindig volt, és mindig lesz, melyet ha tagadni akarunk, az egész természetet kell tagadnunk.

Előbbi időben nem minden ember volt jogképes, annál kevésbbé volt pedig mindenik jogositva politikai jogokat gyakorolni. Egyes emberek vétettek ki maradékaikkal, tehát családjukkal ez állapotból, s politikai jogokkal ruháztattak fel. Igy nálunk, a ki nemessé lett, jogossá tétetett, hogy a megyei tisztviselőket, a megyei követeket az országgyülésre megválaszsza, sőt a megyei kormányzatba is befolyhasson. Igy képződött nálunk az aristocratia fogalma. Később, midőn a democratia, azaz a politikai jogokkal fel nem ruházott osztály is társadalmi jelentőségre jutott, melyet csak a kifejlettebb értelmesség, és annak segélyével előállitott földi javak sokasága eredményezhetett, ez lett politikai jogokkal felruházva. Igy az előbbi aristocratiának jelentősége önkényt szünt meg, vagy legalább kisebb körre szorittatott. Igy kell érteni nálunk is az 1848-ki törvényeket.

De nem kell gondolni, miszerint a democratiának behozatalával az aristocratia általában megszünt, megszünt csak a régi aristocratia, a régi születési és vagyoni, nálunk nemesi birtok-aristocratia helyébe lépett a democratiából fakadó értelmességi aristocratia. Ezt kell elismerni a democratiának is, mert ő vivmányait csak az értelmiségnek köszönheti. Valamint pedig az állam rendszerében pusztán az értelmiség volt képes a volt aristocratia irányában kivivni felsőbségét, ugy érdeke ellen volna, ha saját körében az értelmiség

aristocratiáját tagadná. Ebből következik, hogy valamint az értelmiség nem minden országban van egyaránt elterjedve, hanem az egyik országban nagyobb, a másikban kisebb, az értelmiségi aristocratia is ott nagyobb lesz, mint itt, azaz ama ország democratikusabb lesz, mint emez, mert mind a két helyen az aristocratiának gyökere ugyan az, t. i. a democratia. A democratia tehát csak gyökerét képezi az államrendszernek, s mit az létesit, mi egyedül lehet uralkodó, az az aristocratia.

Tekintve tehát előbbi állapotunkra, három rendbeli aristocratiát különböztethetünk meg: t. i. a születési, a vagyon, és az értelmiség aristocratiáját. Az előbbi kettő régebbi, az utóbbi azon kiterjedésben, mint most, uj. De valamint az előbbi időben is sokan voltak, kik nem csak születésre, és vagyonra nézve voltak aristocraták, hanem értelmiségre nézve is, ezekre az állam szervezetében az uj viszonyok semmi változást sem hoztak be, csak a születési és vagyon aristocraták veszitették államjogi felsőbbségüket; a társadalmi életben azonban megtartották jelentőségüket, mert ebbe az uj törvény be nem hathatott. Igyekszik ugyan a mi korunk az ujabbi aristocratiánál a születési aristocratiát rendemeléssel pótolni, de ezen törekvés téves, s a réginek az ujra való alkalmazása nem helyeselhető, mert ez magában foglalja az értelmiségi aristocratiának tagadását, mi a társadalmi viszonyokra is káros hatással lehet. Hozzá kell szoknunk, hogy az előkelő családból származott, vagy csak vagyonnal biró, ha ő egyszersmind nem értelmiségi aristocrata, az utóbbi esetben csak vagyonos embernek, de államjogi szempontból aristocratának ne tartassék, valamint a durva ember, ha democratának is mondja magát, csak durva ember lesz, a democratiának az ő durvaságával semmi köze nincs.

A ki a mondottak igazságán kételkedik, az hasonlitsa össze a favágót, a napszámost, szegény szüléktől származott tudóssal, lelkészszel, müvelt iparossal vagy kereskedővel. Nem is mondok én itt valami ujat. Ez már létezik a katonaságnál, a papságnál. Egy tábornok, egy püspök a társadalmi életben is aristocratának tartatik. Kell ezt kiterjesztenünk az alsóbb rétegekre is, és az élet minden viszonyaira.

Minthogy pedig az udvart a többi felső osztáiyok is szokták követni, és a társadalmi élet hosszu ideig nem lehet ellentéte az államinak, a társadalmi életet pedig, jóllehet arra az állami törvények inditó okul szolgálhatnak, ismét csak a társadalmi élet változtathatja meg, és a fejedelem nem csak egy osztálynak, hanem az

egész nemzetnek fejedelme; az emberek pedig nem csak állami életet, hanem nagyobb részt társadalmi életet is élnek, s ennek az állami életre is nagy befolyása van, nem tanácsolhatok jobbat, mint azt, hogy az udvar a régi etiquetet még nagyobb mérvben, mint eddig, változtassa meg, a régit egy ujjal váltsa fel.

Különösen pedig, mivel az értelmes embert nem tehetjük gazdaggá, a társadalmi életnek az értelmiséghez kell alkalmazkodnia, nem pedig az értelmiségnek mogerőltetnie magát, hogy előbb gazdagságra tegyen szert, mert ez közönségesen az erény és jellem rovására szokott történni.

De az értelmiség igen terjedt és különágu. Ezt pártolnom kell, de nem pártolhatnám, ha minden értelmes, képezett embert mindenre képesnek tartana valaki. Példát vehetünk a közéletből. Midőn valaki ruháját akarja változtatni, bizonyosan nem fog a nyergeshez menni, hanem a szabóhoz; ha valaki lábbelit akar venni, nem fogja a kalapost felkeresni; igy nem fogják mondani, mikép lehet a földet hasznositani az iparosok, s hasonlókép azt, mikép kell az iparczikkeket előállitani, a földmivelő. Ugy van ez a kórmányzattal. Mikép kell egy államot, egy megyét kormányozni, s mikép kell annak külön ágait vinni, azt nem tudja minden értelmes ember elhatározni, mindent tanulni kell, s a kormányzat egy különös szak. Az értelmiségen felül tehát szakértelem is megkivántatik. Azért hiszszük, hogy a ki a jog- s államtudományokat tanulta, a ki a kormányzatban tapasztalást szerzett magának, az lesz legalkamasabb a kormányzatra. Igaz ugyan, hogy a kormányzat mindenféle tárgyakra kiterjedt, melyeket nem tudja az, ki a jog- s államtudományokat megtanulta, de ezzel is ugy vagyunk, mint sok mással. Elmegyünk valamely iparoshoz is akarunk valamit kiigazittatni, vagy megváltoztatni, de ő nekünk azt mondja. ez nem lehetséges. Mi nem hiszünk neki s azt gondoljuk, csak önhaszon szólt belőle. Elmegyünk egy másikhoz; ez megint csak igy beszél, és az okát is elmondja, de mi azt nem értjük. Elmegyünk egy harmadikhoz; ez megint csak ugy szól, mint az előbbi kettő. Akkor magunk is elhiszszük, hogy a dolog nem lehetséges. Ugy mondhatja valaki, ki különben értelmes ember, mi volna a kormányzatban kivánatos, de ha azok, kik a kormányzatban jártasak, mondják, hogy az lehetetlen, akkor ritkábban fogunk hibázni, ha ezeknek hiszünk, mint ha amazoknak véleményét követjük Voltam tanuja annak, hogy egy gazdasági tiszt bizonyos dolgot kivánt, de az uradalmi ügyész azt a megjegyzést tette, hogy az lehetetlen, mert az által mások jogai sértetnének. Roszul járt volna az urada-

lom, ha nem ügyvédje, hanem gazdasági tisztje véleményét fogadja el.

Ezekből mindenki, ki a meglevőt tagadni nem akarja, átláthatja, miszerint a dolog természeténél fogva a democratia behozatalával a democratia csak az, miből időszerü, és jogosult aristocratia fejlődhetik, a democratia az, mely az értelmiséget mindenek felé emelheti, azt uralkodóvá teheti, de a szellemi aristocratiát ő sem tagadhatja, ha maga magát megsemmisiteni nem akarja. Az ő feladata nem egyéb, mint eszközölni azt, hogy jövőben ne a születési, ne a vagyon, hanem a szellem aristocratiája uralkodjék; hogy ezen aristocratiában is csak a szakértő képes kormányozni.

Át megyek most a megyék második müködésére, a kormányzatra.

El van most Europa szerte ismerve, hogy nem kell centralisálni, hanem ott a hol lehet, decentralisálni kell. Ennél fogva sürgetik oda át is az egyes országok az egyes községek autonomiáját. Sokan talán ennek szükségét nem kellőkép látják át; kell tehát erről is nehány szót elmondanom, mivel nálunk is sokan azon véleményben vannak, hogy parlamentaris kormány behozatalával a megyék önálló kormányzatát meg kell szüntetni.

Midőn centrumban, vagyis a miniszteriumnál minden ügy intéztetik, kapja az erre vonatkozó ügydarabokat igen gyakran a gyakornok, egy tapasztalatlan fiatal ember, feldolgozás végett. Jönnek a miniszertől sürgetések, ki azt kivánja, hogy semmi hátramaradások se legyenek. Az illető tanácsos, hogy nehézkesnek, hanyagnak ne látassék, vagy kedves ember akarván a collegiumban és az előljárók irányában maradni, nem meri megmondani, hogy igen különbözők az ügydarabok, s hogy azokat nem lehet mind csak szám szerint megitélni, hogy nevezetesen a kérdéses ügy nehéz, és bonyolódott; elintézi tehát azt csak hamar, a nélkül, hogy annak mélyébe ment volna; holott ha ezen ügyet a megye intézte volna, alaposabban mentek volna bele; mert minden határozó tudja, hogy már akkor, midőn az ülést elhagyja, találkozhatik a sértett féllel, vagy ha az ügy közérdekü volt, az egész megye elitéli őt. Ha hozzá veszszük, milyen szerepet játszik a határozónak magán tudomása, a helyi viszonyok ismerete, senki sem fog kétkedni, hogy a megyék gyakran jobban fogják elintézhetni az ügyeket, mint a miniszterium, s ez jól cselekszik, ha csak a felügyeleti jogot tartja fen magának.

Minthogy azonban a későbbi időben sok uj járult a régihez, e szerint ujabb időben a megyék kormányzati teendői igen megsza-

porodtak, ha a megyékre bizandó tárgyak a priori, azaz gondolat után fognak meghatároztatni, félek, hogy az egyik fél csak keveset fog akarni adni, a másik fél meg sokat fog kivánni, mert az egyik a tárgyak meghatározásánál sokat gondolt, a másik fél keveset. Legjobbnak találnám tehát ha a gyakorlatot vennők segitségre, s vizsgálnók, milyen tárgyak fordultak elő hajdan, és milyenek a későbbi időben. Amazt szükségesnek látom azért, mert igy könnyebben tájékozhatjuk magunkat arra uézve, miféle tárgyakra mehet a megyei közigazgatási hatalom, emezt pedig azért, mert valószinü, hogy eféle tárgyak jövőben is elő fognak fordulni. Ez okból igen czélszerünek tartanám, ha a mult időből 5 év jegyzőkönyve vétetnék zsinórmértékül, és az ujból ismét 5 évnek jegyzőkönyve, péld. 1843—1847-ig és 1855—1859-ig. A jegyzőkönyvekből veendő tárgyakat cathogorizálnák szakértő egyének. E munkálat alapján könnyebben határozhatná el az országgyülés, mely tárgyak tartassanak tovább is a megyéknek fen, s mely tárgyakat kelljen a kormánynak átengedni.

Mely tárgyek a megyéknek tartatnának fen, azok iránt azonnal saját körükben határoznának, s a meg nem elégedő félnek rövid határidő alatt benyujtandó felfolyamodvány engedtetnék, de oly módon, hogy a felterjesztő megyei tudósitás a félnek kivánatára másolatban volna kiszolgáltatandó. Ha pedig közérdekü határozat hozatnék a megye által, akkor a határozat felügyelet végett azonnal volna az illető miniszteriumnak felküldendő. A mely tárgyak végre a kormánynak véleményes jelentéssel terjesztetnének fel, — azok a megye által igy intéztetnének el. Igen kevés tárgyak fognának azok lenni, melyek rövid halasztást nem türnének, de ha ilyek előadnák is magukat, a megyék ugyan határozatukat végrehajthatnák, de ez esetben felelősek volnának a végrehajtást elhatározók. Magától értetik, hogy a magánügyü határozatok e közgyülés első napjaiban volnának hozandók, és a feleknek azonnal kiszolgáltatandók, hogy azoknak netaláni felfolyamodványa még azon közgyülésből a kormánynak felterjesztethetnék.

Igy a kormány azon kedvező helyzetbe jutna, hogy neki csak a megyei határozatok elleni panaszok alaposságát kellene vizsgálni, és az elhatározás nehézségeit kikerülné, illetőleg, ha a határozat közérdekü volna, csak felügyelet folytán kellene iránta nyilatkozni; a megyék pedig vigyáznának, hogy csak czélszerüt határozzanak.

A kormány ugyan tekintve a megyék mostani szervezetét, ezeknek határozati jogát csak igen kis mértékben lesz kész megengedni de inkább kell a megyéket kellőkép szervezni, mint hogy a kormány

oly teendőt vállaljon, melyben könnyen hibázhat; főleg pedig a megyéktől el ne vonassék a mód, hogy a megyei kormányzatot kellőkép ellenőrizhessék. Ott teremhessen a főispány mindenhol, hol a megye java kivánja, mert ő tisztujjitás alatt nem álló a megyei közgyülés legkiválóbb tagja. Győződhessék meg bármely perczben, nem nyomatik-e valaki péld. a katonaság átvonulásánál? hiven kezeltetik-e a községi vagyon? nem mutatkoznak-e a községekben egyébb visszaélések? mit tőn a járási tiszt azok eltávolitására? ösmeri-e tökéletesen járását? vagy csak annyit tud, mennyit a helységi előjárók neki mondanak, meg van-e arról győződve, hogy ezek semminemü önkényt sem gyakorolnak, hogy ezek pontosan, lelkiismeretesen, és szorgalmatosan végzik teendőiket? Jó volna, ha a megye ezekről és effélékről magának közgyülésről közgyülésre szerezhetne meggyőződést.

Nagy fontosságu a megyei közgyülések szervezete, s annak meghatározása, ki birjon ezekben szavazati joggal. Ha tekintetbe vesszük a megyék teendőit, különösen azt, hogy ezeknek hivatása az alkotmányosság megőrzése, hogy a megyei kormányzat először az erre vonatkozó elveknek ismeretét megkivánja, különösen hogy a kormányzatnak senki jogát sértenie nem szabad, hogy ennél fogva ezt is alaposan kell ismerni, senki sem kételkedhetik róla, hogy a megyei közgyülésekben való részvét nemcsak az értelmiség bizonyos fokát, hanem különösen szakértelmet igényel, melyhez a tisztviselőknél még szakértelmi jártasságnak is kell járulni. Minthogy pedig mindenikünk mindent nem tudhat, minden fontosabb ügyben bizottságot kell választani, melynek véleménye megmutatja, mikép kell a dologban eljárnunk. Szokjunk hozzá, hogy mindenben a tárgyavatottak véleményét kövessük, — s óvakodjunk azt megbuktatni, mert akkor könnyen hibába eshetünk. Ne akadjon fen senki sem a mondottakon, hiszen szoktuk mi azt már a közéletben követni. Bizonyosan senki sem kérdezi meg kovács dolgában a szabót, sem asztalos dolgában a szappanost. Igy kell gondolkodnunk a megyei kormányzatra nézve is, igy kell benne eljárnunk; senki se higyje pedig, midőn a megye dolgát végzi, hogy azzal úgy szabad cselekednie, mint saját maga ügyével, mert az másé nem az ő ügye, t. i. a megyéé.

Tekintve a mostani megyei bizottmányokat, senki sem mondhatja, hogy azoknak megalakulása hibátlan. Nem választás volt megalakulásuknak alapja. A megyék, hogy mennél kevesebb érdeket sértsenek, befogadtak azokba sokat, gondolván a sok tag kö-

zül úgy is kevesen fognak bejönni, s igy határozni csak azok fognak, kik azelőtt. A megyei tisztviselők állomásai betöltésénél pedig a befolyásos emberek csak azon voltak, hogy hivatal nélkül el nem élhető rokonaik hivatalba bejuthassanak, nem gondolván meg, hogy igen szép, ha a rokon rokonát segiti, hanem ezt a magáéból kell tennie, nem máséból. A megyei hivatalok osztogatásánál nem lehet a rokonság, hanem a megfelelő tulajdonok a készültség a határozó. Igy megbuktathatjuk előbb utóbb a megyei rendszert, s a központi kormány kénytelen lesz a megyei kormányzatot kezébe venni. Akkor pedig ne panaszkodjunk, hogy a központi kormány fosztott meg bennünket a szabadságtól. Magunk buktattuk meg azt félszeg, részrehajló, szenvedélyes eljárásunkkal. A mely nemzet ily hibákban szenved, az nem birja meg az alkotmányosságot, mert arra nem képes. Ne is mondja senki, hogy a központi kormány csak a maga hasznát nézi. Épen azért arra vagyunk utalva, hogy részrehajlatlanúl, szenvedély nélkül járjunk el mindenben, mi közös, és a kormányzatra vonatkozik.

Némelyek azon véleményben vannak: az nem baj, ha a megyét sokan képviselik, ha tehát a közgyülés sok egyénből fog állani. Ha a megyei közgyülés csak tanácskozó testület volna, akkor én is azt mondanám, nem árt, mennél többnek adatik alkalom, tanácsa adására, azt sem tagadom, miszerint a megyei bizottmányokba több értelmiségi ellem van, mint a hajdani megyében; de miután a megyei közgyülésnek határozni is kell, némely fontos ügyekben pedig a miniszteriumoknak tanácsolni, erre pedig nem minden értelmes ember, hanem csak a szakértő, a megyei kormányzatot ismerő képes, nem pártolhatom azon nézetet, hogy itt a sokaság jó volna. A régi megyék mind a mellett, hogy a megyei kormányzat szép, üdvös, és korszerü eszme, leginkább azoknak sokasága miatt, kik szavazattal birtak, nem voltak példányai a jó administratiónak, sőt a megyei kormányzat kiváltkép külföldön gúnynyal emlittetett. Nem akarom én, hogy a megyei szervezet szükséges rosznak tekintessék akár azért, hogy abban az. önzés találhassa kielégitését, akár mert némelyek Magyarországot nem is képzelhetnék a nélkül, ily megyét első lehető alkalommal ellöknek, mint haszonvehetlent, mint a jónak csak utját állót, hanem akarom, hogy a megyei szervezet oly szervezet legyen, melyen legbiztosabban nyughatik az ország alkotmánya, mely az országnak a lehető legjobb kormányzatot adja. Ezt pedig csak ugy érhetjük el, ha a megyéknek oly szervezetet adunk, mely szerint korteskedésnek, és okszerütlen leszavazásnak nincs helye.

Azonfelül meg ne felejtkezzünk a megyei tanácskozások méltóságáról. A megyei tanácskozások méltósága az, mi egyes embernél az illem. Valamint minden müvelt ember az illemet megtartani köteles, ugy a megyei tanácskozások elveszitik hatásukát, ha bennök hiányzik a méltóságnak bizonyos neme. Mindkettő korlátok közt tart bennünket, és védi a kün és benállók szabadságát.

Ha valaki most azt mondja: ismerjük a megyei közgyülésekének feladatát, azt is tudjuk, hogy leginkább szakértelem van hivatva, azokban müködni, de hogy lehet e férfiakat kitalálni, hacsak kinevezés útján nem. Erre nézve is megmondom véleményemet.

A faluban mindenik megmondja, ki ott a legokosabb, és legbecsületesebb ember. A szegény pórtól többet kivánni, kivánni különösen, hogy ő határozza meg, ki volna a megyében a megyei kormányzatra legalkalmasabb, valóban annyit tenne, mint valakitől pénzt kérni, a kinek nincs. Ne hajhásszuk mi a lehetetlent, ne induljunk csak theoriák után, hanem vegyük a dolgot úgy, a mint van; elég ha a pór nekünk megmondja, ki az ő falujában a legértelmesebb, a legbecsületesebb ember. A falu népe bizonyos, az egész megyei népre vonatkozó arányban csak ezeket fogná választani. Ezek volnának azután a megyei hivatalokra, a bizottmányok megalakitására a választók. Ezen választók titkos szavazás útján 11 tagot választanának a magok kebeléből, kik a főispánnyal tudatnák, kit vélnek kijelölendőnek. Azután megtörténvén a főispány által a kijelölés, a választók ismét titkos szavazás utján választanak a kijelöltek közől egyet.

Igy az ős választók a falukban küldenék csak a maguk legértelmesebb, legbecsületesebb emberét. Ezek választhatnának a kijelölési bizottmányba magok közt ismét a legértelmesebbet. Ekkor tájékozhatná magát a főispány is azok személyére nézve, kiket a választmány kijelölendőknek hisz.

Minthogy pedig a valódi aristocratiát örökölni nem lehet, sem vagyontól kölcsönözni, hanem azt mindeniknek magának kell megszerezni, s e tekintetben a gazdag és előkelő születésünek ugy kell fáradozni, mint a szegény ember gyermekének, miben leginkább mutatkozik a helyes democratiának elve: a kijelölő bizottmánynak, ugy a főispánynak is arra kellene nézni, hogy a megyei bizottság csak értelmes becsületes emberekből álljon, s mivel a megyének az alkotmányt is ellenőriznie, és kormányoznia is kellend, tulsulylyal a szakértők, megyei tisztviselőkül pedig épen csak szakértők választassanak.

Azt kérdezik némelyek, lehet-e a megyei bizottságba választani, vagy megyei hivatalra alkalmazni olyakat is, kik a lejárt rendszer alatt szolgáltak. Erre némelyek határozottan nemmel felelnek, mert ők, ugy mond, eszközei voltak egy törvénytelen kormánynak; mások ezen tul teszik magukat, hanem csak nagy kegyesen teszik azt Vitassuk meg a dolgot egyszer komolyan és elfogultság nélkül. Mit mondanánk valakiről, ki csak hogy bátorságát bizonyitsa be, a nélkül, hogy uszni tudna, a Dunába ugornék. Kétség kivül minden ember sajnálná őt, ha bele fuladna, vagy ha menekülne is, hogy sok vizet ivott. Látta azt sok, ki az 1848-ki politikát elfogulatlan szemmel nézte, az eszközöket a czéllal hasonlitotta össze, hogy a dolog nem jól fog kiütni. Voltak a képviselők közt is, pedig hazafias férfiak, kik az országgyülésen Debreczenben kérdezték: hogy állunk a külhatalmakkal, s azon esetre, ha ezekkel nem ugy állunk, mint szükséges volna, a tervezett eszközöktől nem sok jót vártak. Egy része még is folytatta a megkezdett politikát, és az szerencsétlenül esett ki. Erre nyomor következett, sokan vérükkel adóztak, sokan szabadságukkal, mások vagyonban károsultak, mások menekültek külföldre, mások hazájukban mintegy expatriáltattak, mert a mit tanultak, az csak részben volt hasznavehető, nekik ujat és idegent kellett tanulniok; szellemi tőkéjüket, melynél egyebük nem volt, másképp nem használhatták, mint ha az idegen kormány szolgálatába állnak, csak azzal vigasztalván magukat, hogy akkor is honbeliek ügyeit látják el, saját hazájuknak szolgálnak. Ők hasonlók azon katonához, ki saját meggyőződése ellen kénytelen azon zászlót védeni, mely alá sorozták Az ő multjok valóban nem irigylésre méltó. Ők örömestebb hurták volna vissza magukat uradal. maikba, vagy földbirtokukba, ha olyannal birtak volna. Nem azt kell nézni tehát, szolgált-e valaki a mult rendszerben, hanem azt, mikép szolgált, nem sanyargatta-e hazáját? Ilyenek ugy is kevesen lesznek, azoknak én szószólója nem lehetek, hanem kénytelen vagyok az ártatlan és jó szándéku volt tisztviselőkről hinni, hogy ők bizalomra érdemesek, mert ők nem kevesebbet szenvedtek, mint az egész nemzet.

Némely politika is olyan, hogy csak bátorságot bizonyitunk be vele, s vannak olyanok is, kik azt mondják, ily politikát üzni nem is oly nehéz, ha az ember nem gondolja meg előre, hány embert sodor veszedelembe, magának pedig már akkor elhatározott szándéka van menekülni. Ha pedig a legjobb szándéku és helyesen kiszámitott politika is roszul üt ki, akkor nem helyesen cseleked-

nének ily politikusok, ha felelőssekké azokat akarnák tenni, kik az ő politikájuk eredményét kénytelenek voltak elviselni.

Csak a fanatikusokat, különösen pedig a vallási fanatikusokat nem tartom szabadoknak, s azért mellőzendőknek hiszem. A vallási fanatismus, legyen az katholikus, evangelicus vagy zsidó, egyaránt ártalmas.

III.

A nemzetiségekről, s azoknak jogos kivánatáról.

Jelen voltam, midőn egy valaki igy szóllitott meg mást: Te barátom M.-Óvárott is voltál, te talán tudnád nekem megmondani, micsoda fűmagokkal kell behintenem árkaimat, hogy a vizmosásokat elnyomjam. Erre ez igy válaszolt: Tekintsd meg, micsoda füvek teremnek a körüllévő partos helyeken, leginkább pedig a vizmosásos tetek szélein. Ezen füvek magvait hintsd el; mert legbiztosabban cselekszünk, ha a természetet utánozzuk.

Igy kell eljárnunk nyelv dolgában is. Mit a természet alkotott, s mit mi haszontalanúl akarnánk változtatni, azt ne igyekezzünk hozott intézmények által megmásitani, de ne igyekezzenek mások is, kik a természetre hivatkoznak, oly intézményeket létesiteni, melyek nem a dolog természetében feküsznek. Természet elleni dolog volna, ha valaki azt kivánná, hogy valaki nemzetiségét vesse le, és más nemzetiséget öltsön magára. Ezt ha akarná is az illető, nem mindég tehetné. Ugy természet elleni dolog volna, ha valaki más nemzetiségekkeli közösséget tagadván, ezek közt önálló helyzettel birni akarna.

Hogy a dolgot természete szerint, birálhassuk meg, méltán azt kérdezhetjük magunktól, kell-e a nemzetiségi érdeknek anyi tért engedni, mennyit az állami közösség eltür, vagy megforditva, kell-e amazt annyira megszoritani, hogy az állami egység mennél tökéletesebben s mennél terjedtebben eléressék.

A szabadság eszméjével sokkal megegyeztethetőbb az előbbi, mint az utóbbi nézet. Ha mi gondolat szerint akarjuk elintézni a dolgot, akkor könnyen megtörténhetik, hogy akaratunk ellen az előbbi nézetből a másodikba esünk. Ez esetben is sokkal biztosabban járunk el, és sok keserüséget kerülünk ki, ha a gyakorlati utat választjuk, azaz keressük, az államéletnek mely viszonyaiban kell

kell okvetlenül követelnünk, hogy csak egy nyelvet használjunk, s mely viszonyokban engedhető meg, hogy minden nemzetiség államdolgaiban is a maga nyelvét használja. Ha ezt igazságosan találjuk el, akkor fogjuk elérni, hogy a szatmár vagy biharmegyei román mosony megyében is saját hazájában fogja érezni magát, és a sopron vagy vasmegyei német, a győr vagy veszprémmegyei magyar, Mármaros megyének román nép lakta vidékén is saját hazája földén találja magát.

Nézetem szerint az országgyülés is helyesebben oldhatta volna meg a nyelvi kérdést, ha a törvényhatóságok rendezése előbb vétetett volna elintézés alá, és e közben határoztatott volna, szükséges-e az államélet e viszonyában is az egynyelvüség, vagy megengedhető, hogy az ország némely vidékein több nyelvek, tekintve az azt lakó népfajok számát, használhatók. Ezt a nélkül is nem fogja az országgyülés kirülhetni. Minek tehát egy dolgot kétszer tárgyalni, s minek nemzetiségi törvénnyel kezét előre megkötni.

Az egyes ember, ki nem a többség nyelvét beszéli, kivánhatja ugyan, hogy ő a magánéletben nemzetiségét követhesse, de nem kivánhatja, hogy midőn ő a többséggel érintkezik, ez hozzá alkalmazkodjék, úgy nem kivánhatja, hogy azon vidék ügyei az ő nyelvén tárgyaltassanak. Ez természet ellen volna. Azt is tapasztaljuk az életben, hogy noha a többség a mi nyelvünket beszéli, de minekünk oly valakivel van dolgunk, ki nem érti a többség nyelvét, mi ellenben tudjuk az ő nyelvét, ezen értekezünk egymással, mert ezt a dolog természete igy hozza magával. Ebből következik, hogy az van legnagyobb előnyben, ki mennél több honpolgárral tud beszélni.

De ezt csak a müveltebb teheti, földnépünknél meg kell elégednünk, ha ez legalább a maga nyelvét jól beszéli. Örülnünk kell, ha ez legalább a maga nyelvén felvilágosittatik, oktattatik.

Minthogy pedig a hon törvénye a földnépét is politikai jogokkal ruházta fel, s a törvényhatóságok rendezésénél ennek is befolyást fog a közügyekre engedni, szükségkép a többnyelvüséget kell több esetekben elfogadnia. De ha az én tervem szerint az értelmiségi aristocratia is választatik a megyei bizottmányokba, s ennek minden tagja a magyar nyelvet beszéli, nem fogjuk már csak a nyilvánosság kedvéért kikerülhetni, hogy a tanácskozásokat a megyei többség is értse, igy tehát legczélszerübb lesz, hogy a tanácskozás ennek nyelvén vitessék, ha a nyilvánosságot némely vidékről egészen kizárni nem akarjuk.

Ezt a dolog természete ugy hozza magával oly vidékeken,

melynek lakossága vagy mind, vagy legalább tulnyomó részben egy nyelvet beszél. De nem lehet ezt alkalmazni oly vidéken, hol a népesség vegyes. Fognak ugyan itt is tanácskozhatni a bizottmányi tagok azon vidék nyelvén; de senki sem fogja eszközölhetni, hogy a földnépe, ha valaki nem az ő nyelvén felszólal, azt megértse.

Megtörténhetik az is, hogy egy megye valakit különös tapasztaltságánál fogva meghí bizottmányába, kit azon megye többsége meg nem ért, ekkor is a nyilvánosság czélja el nem érhető.

Ezen nehézségekkel szemben némelyek azon véleményben vannak, hogy a megyéket másképp kell felosztani, mint eddig, igy péld. kell felső és alsó Sopron megyét, kell felső és alsó Vas megyét alkotni. Amazokban lesz a tanácskozási és közigazgatási nyelv a német, ezekben a magyar. Hol pedig a népesség vegyes, ott a többség nyelve volna határozó. — Tekintve azt, hogy ezt a német népesség nem kivánja, hogy ő az összetartásban nagyobb előnyt lát, mint a nemzetiségi érdekeknek ily kielégitésében, hogy ő nem bánja, ha a közigazgatás nem is az ő nyelvén vitetik, ha a nyilvánosságot csak azok használják, kik egyszersmind a magyar nyelvet értik, nem lehet az államtól kivánni, hogy ő ott is szükséget lásson, s azt kielégiteni igyekezzék, hol ez nem mutatkozik, sőt a többi nemzetiségek láthatják, hogy egy értelmes és jelentékeny nemzetiség az állam egységére nagyobb sulyt fektetett, mint a nemzetiségi igények kielégitésére. A felső-magyarországi tótok közt is nem mutatkozik eddig a nemzetiségi érdek oly mérvben, mint azt némelyek kivánják, ugy hogy csak a szerbek és románok sürgetik e részbeni kielégittetésüket.

Innen van, hogy a nehézségek szülte 1848-ki 16 törv.-czikknek 2. §-ának e) pontja mások véleménye szerint továbbis volna fentartandó.

Én azonban azon nézetben vagyok, hogy valamint egyes embertől nem lehet kivánni, hogy ő nemzetiségét elhagyja, ugy egész népfajoktól sem lehet azt kivánni, s ezeket a lehetőségig e tekintetben is ki kell elégiteni; hogy valamint azért, mivel némely népfaj lemond nemzetiségi igényéről, nem lehet kivánni, hogy a többiek is mondjanak le. Hajlandó vagyok tehát reá állani, és tanácsosnak hiszem, hogy ámbár az állam ügyeit országgyülésen magyarul kell vinnünk, s ez nem is lehet másképp, mert a magyar faj a többit egyenkint számban sokkal felülhaladja; a megyéknél azonban, és általában a törvényhatóságoknál, mindenki előadja nézetét azon nyelven, melyen magát legjobban kifejezhetni véli; de igyekezzünk szólni azon nyelven, melyen a nyilvánosságot használók bennünket megérthetnek. Ha valamely vidéken csak egy nyelv van elterjedve, vagy azt a la-

kosságnak nagyobb része érti, tanácskozzunk azon a nyelven; ha több nyelv, de meglehetősen egyaránt van elterjedve, mint péld. Arad, Bács vagy Torontál megyében, akkor ugyan nem érhetjük el, hogy azon környékbeli minden hallgató minden tanácskozót megértsen, de akkor is jó lesz azon környék nyelvén tanácskozni. Midőn pedig az államhoz szólunk, péld. valamely megye felterjesztést tesz a miniszteriumhoz, akkor használjuk az országgyülés nyelvét, de ha ezt köztünk lakó némely nemzetiségek nem akarják, s a belügyi miniszteriumhoz intézi a megye felterjesztését azon környékből, mely számára a fenebb mondottak szerint külön osztály berendeztetnék, akkor oly nemzetiség megnyugtatására a miniszteriumi elintézés is az ő nyelvén történjék. Ez a külön nemzetiségeket is kielégithetné, s okosan nem kivánhatnák, hogy inkább máshová, mint Magyarországhoz tartozzanak, Magyarországnak érdeke pedig megkivánja, hogy az országbeli külön nemzetiségek ily csatlakozást ne kivánjanak. Ekkor lesz Magyarország erősebb, mint ha a nemzetiségek ellenkező indulattal lesznek, s egy részről hatalommal kell őket visszatartani a máshová csatlakozástól, más részről pedig ezek csak az alkalmat lesik, hogy azt megtehessék.

Gondolják meg azok, kik más nemzetiségek közt laknak, s fájlalják, hogy ezek e részbeni külön igényeikről lemondani nem akarnak; fájlalják Magyarországnak e miatti elgyengülését, hogy noha előnyösebb volna, ha mindnyájan megértenők egymást s egy nyelven beszélnénk, miután ez lehetetlen, nagyobb előny még is, ha Magyarországot mindenki hazájának ismeri, ha azt egyaránt szeretjük, ha a közügyet külön nyelven ugyan, de mind egyenlő szeretettel tárgyaljuk, mint ha egy része népességüknek megvetettnek hiszi magát, s oly országtól, melytől ilyet elviselni kénytelen, elfordul, ha e miatt Magyarországot hazájának nem ismeri el.

A külön nemzetiségek pedig gondolják meg, jó volna-e ő reájok nézve, ha Magyarországtól elszakadnának, jó-e, ha e kapcsot csak türik, mire nézve figyelmüket következőkre felkérem:

Ha a végzet csakugyan ugy akarná, hogy az ausztriai birodalom s vele Magyarország felbomolnék, mit nyernének vele az ezt lakó népek? Ha lehetséges is volna, hogy daczára a geographiai helyzet nehézségeinek, felső Magyarország Cseh- és Morvaországgal; Magyarországnak alsó része Szerbiával; Erdélyország s Magyarországnak ezzel határos része Oláhországgal egyesülne, nem volnának-e ezek egyenként gyengék arra nézve, hogy e vidéken indokolt önálló politikai szerepet vihessenek, nem valószinübb-e, hogy ekkor csak idegen államoknak szolgálnának? Ha pedig egye-

sülnének egy confoederatióba, akkor volnának közös ügyek, melyeket külön nyelven nem vihetnének. De még a belügyekben is lehetne-é ez által a nemzetiségi kérdést elmellőzni, nem lehetne-e inkább attól tartani, hogy a Cseh- és Morvaországban lakó németek és több felső-magyarországi néposztályok a csehek felsőbbségével nem értenének egyet, s ezen kapocsnak minél hamarább való megszüntetését kivánnák; nem kellene-e attól tartani, hogy ily viszonyok Szerbia és Oláhország irányában a magyarok és németek részéről beálljanak. A nemzetiségi kérdés tehát ez által megoldva nem volna, csak hogy a panaszok épen azok ellen fordulnának, kik azokat most mások ellen támasztják.

Ez ellen ugyan a csehek, tótok, szerbek és románok azt hozzák fel: mi igazságosabbak volnánk más nemzetiségek iránt. De az a kérdés, ha ezek is azt kivánnák, mit most az ausztriai birod. nemzetiségek kivánnak, lehetne-e őket valaha kibékiteni? Ebből következik, hogy a nemzetiségeknek csak azt kell kivánniok, mi lehetséges. Mondják meg ezek e részbeni kivánságukat, s ne feledkezzenek meg róla, hogy ha a gyakorlat igazolandja kivánságuk helyességét, annak teljesedése nem sokáig maradhat el, mert a mi természet elleni, az nem tarthatja magát.

Az állam, melyhez most tartoznak, bizonyos, miglen jövendőbeli állásuk igen bizonytalan; most ö n á l l ó politikát fejthetnek ki, s az annál hathatósabb lesz, minél inkább értünk mindnyájan egyet, s minél jobban tartunk össze, miglen a nemzetiségek jövendő politikájára nézve igen valószinü, hogy az más államok nézetétől és érdekétől fog függni.

E mellett a külön nemzetiségek azt is vegyék tekintetbe, miszerint a nemzeteknek a geographiai helyzet gyakran oly módon parancsol, hogy az ellen minden emberi akarat gyenge. Felső Magyarországot nagy hegyek választják el mind Gallicziától, mind Morvaországtól. Folyói mutatják, hogy a mi tótjaink inkább Magyarországhoz, mint Cseh- és Morvaországhoz tartoznak; hogy azon vidékek inkább Magyarországra vannak utalva, s e viszony természet szerint fog növekedni, a mint a közlekedési módok könnyebbülnek. — A geographiai helyzet természetének kell tulajdonitani, hogy némely vidékeken az egyes községek, ha más nemzetiségek által környeztetnek, ezek nyelvét tanulják meg. Ezt a közlekedés természete hozza magával. Igy Pest megyében a magyarok közt lakó tótok elmagyarosodnak; igy Sopron megyében a németek közt lakó horvát községek a német nyelvet tanulják meg, nem pedig a németek a horvátot. A köznép a maga nyelvét sem tudja jól, s nem lehet tőle

kivánni, hogy ő még más nyelvet is tanuljon, vagy azt a nyelvet ne tudja, melyet falujában beszélnek, hanem azt, melyen a környékbeli kisebbség szól; de ha azt akarná is, nem teheti, mert már kisded korában az anya szól vele a maga nyelvén. Azért a környékbeli kisebb nemzetiségek is, ha a mindennapi érintkezés azt megendi, megtartják a maguk nyelvét. Látjuk ebből, hogy a nyelv viszonyok a geographiai és a gyakorlati szükség szerint idomulnak; valamint ezeket senki sem változtathatja meg, ugy a nyelv felett is senki sem bir állandó hatalommal. Minden, a mit e tekintetben okszerüen kivánhatunk, az, hogy azok, a kik az állam ügyeit tárgyalják, az állam nyelvét is tudják. A nélkül az állam mozdulni sem tudna; ellenben a mely közügyek csak egy bizonyos vidéket illetnek, lehetőleg azon vidék nyelvén végeztessenek, ha ezt azon vidékbeli nemzetiségek igy kivánják.

A geopraphiai helyzetnek azt is kell tulajdonitani, hogy valamint a természet egyebekben ritkán megy át hirtelen az ellenkezőre, a külön nyelvekben is többnyire a közvetitést létesiti. Igy a franczia nép mellett nem mindjárt lakik csak németül beszélő nép, az olasz mellett sem egyedül a németül beszélő, hanem déli Tyrolisban találunk oly népességet, mely mind az olasz nyelvet, mind a németet érti. Ugy van ez a slovenek és olaszok közt. Nálunk is azt tapasztaljuk, hogy péld. Bars, Hont, Nyitra megyében sok ember van, a ki a tót és magyar nyelvet beszéli, miglen az alföldön a tót nyelvnek szükségét nem látják. Sok magyarországi román jól beszéli a magyar nyelvet, mert azon vidék szüksége melyen ő lakik, ugy hozza magával. Méltán kérdezhetjük hát, jó-e, ha mi a természetnek ezen rendelését megmásitani akarjuk, s tekinthetik-e magukat ily nemzetiségek szerencsétleneknek, kiket a természet maga ily közvetitésre kiszemelt.

Azt is hallottam, pedig egy jelentékeny nemzetiségi szószólótól: Az udvar környezetét a magyar nemesség lepi, s az udvarral azt hiteti el, hogy a felső körök legbiztosabb, ha nem egyedüli támaszai a trónnak. Ők azt kivánják, hogy az ország lakta minden népek védjék meg az országot; ne csak ők, hanem ezek is adózzanak, miglen ők egyedül foglalják el az uralkodás terét, ők foglalják el a főbb hivatalokat; ők állnak a megyék élére, s azt méltóságnak hivják, mintha nekik csak jogaik volnának, kötelességeik pedig nem; ők osztogatják az alsóbb hivatalokat, mint saját magukét, természetesen csak a maguk embereinek, azaz azoknak, kik saját véleménynyel soha sem birnak, és csak az ő akaratuk teljesitésére hajlandók. A magyar nemesség a megyei hivatalokat lepi el egyedül születésére, vagyonára, s atyafiságára támaszkodva, mellőz mindeniket, ha még

oly képes volna is, ki nem hozzá tartozik, s azt mind alkotmányosságnak hivja, holott ez állapot sokkal rosszabb az igazságos absolutismusnál. Ők az 1848-ki democrátiát csak szájokon hozdozzák, cselekesznek pedig úgy, mint 1847-ikben, s a mi legrosszabb az udvart is azon tévedésbe hozzák, hogy az ő környezetébe csak az jöhet, a ki gróf, vagy legalább báró. A felsőbb osztályok nem is akarnak ugy ruházkodni, mint a többi emberek, enni sem akarnak akkor és ugy, mint a többiek. Igy az állam nem erősödhetik meg, s erejét csak az alsó rétegek ámitásától kölcsönzi. Ily körülmények közt nincs egyéb hátra, mint hogy a népnek egy része, a nemzetiségek, az egésznek fenntartása mellett, külön válljanak, és életre valóbb politikát, olyat, mely az 1848-ki törvényeknek megfelelőbb, kövessenek, remélvén, hogy később a magyar faj is azt teszi sajátjává.

Sajnálattal kellett e szavakat hallanom, kiváltkép miután láttam, hogy azok szivből jőnek, s az elkeseredés fájdalmával mondattak. Azonban reájok az a megjegyzésem: ha valaki a magyar nemességre haragszik, nem kell e miatt az államot sujtania. Ennek én nem tanácsolhatok jobbat, mint ha akármely osztálybeli viszszaéléseit látja, szólljon fel ellenek az országgyülésen, ha képviselő, vagy a megyei bizottmányokban, ha ezeknek tagja, vagy a sajtóban. Ha kissebbségben is lesz, ha egyedül is fog állani, nem lesz az ő fellépése hatás nélküli, mert mindenik óvakodni fog, a megkezdett hibát folytatni. Csak arra vigyázzon, a mit egyesek vétenek, azt nerója fel osztályuknak. Vannak a nem nemesek közt is nagy számmal olyanok, kik csak a pénzt ismerik, önző, szivtelen, aljas emberek, de mily tévedés volna e miatt az egész nem nemesi osztályt vádolni. Ha pedig a nemesi osztály ezekben becsület sértést is lát, mely a rend állásával, hivatásával meg nem fér, ez a nemzetnek kárára nem válhatik. Látjuk ebből, hogy az ujabb kornak vivmánya csak az, miszerint a nemes szivüség után mindenki törekedhetik. Átlátja a mi időnkben mindenki, hogy azt az emberek nem adhatják, hanem csak az istenség, s mi nem tehetünk egyebet, mint azt fejleszteni. Megengedem, hogy a mi korunk még rendi elfogultságba sinlődik, de az ellenkező csak a műveltség haladtával fog megjönni, melyet gyakorlatilag akkor fogjuk előmozditani, ha a felsőbb rangu az alsóbb rangut meg nem veti, ez pedig amazt nem gyanusitja.

A nemzetiségek ne felejtsék el soha, hogy a magyar faj jelentősége ugyan megszünhetik, de addig mig a magyar állam szüksége fenáll, s azt annak népei felismerik, a magyar nyelv mint állami nyelv megszünni nem fog.

Némelyek abban, hogy Magyarország oly sok nemzetiségből

áll, hátrányt látnak. Kétségkivül ez a közigazgatást neheziti, de van a dolognak jó oldala is. Ha egy nemzet egyféle tulajdonnal bir, az soha sem oly előnyös, mintha több tulajdonokkal bir. Ha már most egy államnak lakosai különböző nemzetiségüknél fogva, különféle tulajdonokkal birnak, egyik nemzetiség fogja pótolni a másik nemzetiségnek hiányait. Igy a magyar bátor, nagylelkü, áldozatra kész, mely tulajdonok az országbeli más nemzetiségeknél nem oly nagy mérvben vannak kifejtve; de megint ő nem ugy szereti a munkát, a fáradságot, a kitartást, mint más nemzetiségek; jó tehát, ha az ő hiányát ezek pótolják. Oly nemzet tehát melynek egyes tagjai igy egészitik ki egymást, becses nemzet, s lehet mondani, a mi Európa nagyban, az az osztrák magyar birodalom, különösen pedig Magyarország kicsinyben.

IV.

A pénzügy.

A pénzügyben leginkább az államadósságok veszik figyelmünket igénybe, mert ha ezek nem volnának, eltekintve az ezzel járó pénzértéknek csökkenésétől, s egyrészt ennek tulajdonitható drágaságtól, melynek folytán az államtartás is drágább, ha tehát az ezek után járó évenkinti kamatot leszámitjuk, ha leszámitjuk, az ezek törlesztésére megkivántató évenkénti öszveget, terheink két ötöddel könnyebbek volnának, mint most, s igy az, ki most 500 forint adót fizet, fizetne akkor csak 200 forintot. Ha pedig az 1848-iki államadósságot veszszük alapul, akkor terheink ugyan nagyobbak, de akkor is még $^4/_{15}$-del könnyebbek volnának mint most, s igy az, ki most 500 forint adót kénytelen fizetni, fizetne csak 334 forintot.

De másrészt tekintetbe kell az ausztriai birodalom népeinek venni, hogy leginkább az államadósságoknak köszönhetik szabadságukat, mert azok nélkül a kormány nehezen szánta volna el magát alkotmányt adni, s a mostani állapotot létesiteni. Azért is óvakodnunk kell, hogy az alkotmányosságot el ne játszuk, s a kiegyenlités ellenünk ne csak mint adósságfizetési eszköz alkalmaztassék. Inkább élvezzük az alkotmányosságot kisebb mértékben, mint hogy annak visszaélésével bebizonyitanók, hogy mi alkotmányra még éretlenek vagyunk.

1848-ban azt kérdezték tőlem Fischer és Scherz pozsonyi nagykereskedők, mit tartok az államadósságokról? Mit én akkor mint pozsonyi akadémiai jogtanár nekik válaszoltam, az azon idő-

akarja a lehetetlenséget belátni, a férfi soha sem cselekszik vaktában.

Igyekeztem magamnak a magánéletből egy viszonyt képzelni, mely a mienkhez e tekintetben hasonló. Tegyük azt, hogy valaki egy nőt vesz el, kiről azt hitte, hogy gazdag; a házasság megkötése után azonban tapasztalja, hogy nejének nemcsak semmije nincs, de még tetemes adósságai is vannak. Mit fog ily körülmények közt a férj tenni, látván, hogy feleségét bukás, talán börtön is fenyegeti? Nem marad neki egyéb hátra, mint vagy az adósságokat megfizetni, vagy a hitelezőkkel kiegyezkedni. Gróf Széchényink összehasonlitotta egykor Magyarországnak viszonyát Ausztriához a házassággal. Soha nem látjuk annak helyességét jobban, mint a pénzügyben.

Szeretném, ha az ausztriai-magyar birodalomnak államférfiai e viszonyt figyelmökre méltatnák. Az tény, hogy az örökös tartományok Magyarországnak szövetségese, az pedig megtörténhetnék, hogy ezen szövetséges nem fogja megtehetni azt, mit a mi saját érdekünk kiván. De tegyük azt, hogy háborúval támadtatik meg a birodalom, hogy fogjuk azt viselhetni, ha pénzügyünk oly zilált, hogy fogjuk akkor a hitelt igénybe vehetni, ha előbb még hosszabb tanácskozás útján el kell határoznunk, mennyiben terhelje az az egyik, s mennyiben a másik felet. Mig mi ezt elvégezhejtük, addig le is győzhet bennünket az ellenség. Az ellentálló hatalomnak már előre meg kell adnunk a szükséges eszközt, s fenálló pénzviszonyainkat mind a két fél részéről mennél hamarább rendeznünk.

Ne rémitse meg tehát senkit sem szavam. Senki se örülne jobban, mint magam, ha e részben csalódnám. Azt már most látjuk, hogy mind a két fél budgetében defficit van, pedig az örökös tartományok férfiasan tettek meg mindent, mi lehetséges, ők megerőtették magukat a végsőig, ugy hogy teljes okunk van őket, s az ő kormányukat csodálni. Ily körülmények közt nincs egyéb hátra, mint a kisebb bajt választani. A baj minden esetre most kisebb, mint fogna akkor lenni, ha bizonyos közel álló eshetőségek beállnak. Én azt hiszem, az ausztriai hitelezők ezt be fogják látni; nem akarat-hiány, hanem a lehetetlenség vezeti a birodalmat e lépésre.

Nézetem szerint szemügyre volna veendő, melyik ausztriai állam papirnak mi volt 1850 óta a legmagasabb árfolyama. Ne vitessék alább azoknak értéke, de meglehet, ez lehetitené, hogy az államadósságok 500—600 millió forinttal kevesbülnének s akkor talán az évenkinti kamat 90 egy nehány millio forintra

szállhatna le, melyhez Magyarország 30 millióval járulván, nem maradna az örökös tartományoknak fizetendő 70 millio sem. De ha az örökös tartományokkal való egyetértés tekintetéből még vagy két millioval többet kellene elvállalnunk, ne idegenkedjünk tőle; a czél nagy és nézetem szerint biztos, ne irtózzunk az erre való áldozattul. Nem fogjuk ugyan e többletet az adózóktól átalában kivánhatni, de ha azt magukra vállalják a vagyonosabb osztályok, péld. azon adózók, kik évenként 200 vagy 300 forint adót fizetnek, ez nagy és felette jó hatásu lenne. Gondolják ezt meg ezen osztályok, gondolja meg az országgyülés. Én közel 800 forinthoz fizetek adót, pedig eléggé vagyok megadóztatva, de hajlandó vagyok még többet fizetni, csak pénzügyünk rendeztessék, mert hitem szerint a nélkül mozdulni nem tudunk. De az is megtörténhetnék, hogy az örökös tartományok megelégednének, ha az ő kamatfizetési terhük 70 milliora leszálna, akkor a magyarországi teher is nehány millióval kevesbülhetne.

Az ausztriai államnak mostani hitelezői pedig igy számitsanak: én olcsón vettem az auszt. állampapirokat, és mégis kaptam utánok a névszerinti érték kamatait; kaptam tehát nagyobb kamatot, mint az, a ki pénzét magánosnak adta kölcsön. E szerint nyertem annyi évek óta minden száznál enyi forintot; ez öszvesen tesz ennyit; tudtam azonban, vagy legalább tudnom kellett, hogy Magyarország az államadóságokat nem ösmeri el, most azonban világos, hogy Magyarország egyezménynél fogva évenkint 30 mil. forinttal járul a kamatok fizetéséhez, az én követelésem tehát biztosabb, mint ennek előtte, s ámbár 100. fr. helyett csak 85 kapok, ha azonban fentebbi nyereségemet felszámitom, ez még is felezi vesztességemet, és pénzemnek nagyobb hasznát veszem, mint szomszédom, ki a magáét magánosnak adta kölcsön, azon felül adósom képesebb lesz jövőben fizetni, és követelésem biztosabb lesz.

Ne is támaszkodjanak államférfiaink arra, hogy jövőben jövedelmeink nagyobbak lesznek, hogy tehát adósságainkat akkor könnyebben fizetjük. Magam is azt hiszem, hogy ez be fog állani, de ne felejtkezzenek meg róla, hogy az ausztriai — magyar birodalomban még sok a teendő, mely pénzt, és sok pénzt igényel. Magyarországban különösen még kevés jó út van, sok helyütt pedig még az anyag is hiányzik, úgy hogy azt messze földről kell hoznunk. Az egész birodalomban, különösen pedig Magyarországon az iskolák még rosz karban vannak, tanárainkat, tisztviselőinket sokkal jobban kell fizetnünk. Vannak még egyéb s pedig visszautasithatlan kiadásaink is.

V.

A választandó követek.

A választandó követeknél szükségkép kettőt kell tekintetbe vennünk: először azt, hogy a megválasztandó törvény alkotására képes legyen, másodszor hogy országgyülésünk az ország képmása legyen.

Ne gondolja senki, hogy elég, ha szabályt alkotnak az országgyülésen. A rosz és a nép szükségeinek, meg nem felelő, az elhamarkodott, vagy könyelműen odaállitott, vagy csak önzésből származott szabály csak törvénybe burkolt önkény, s annál veszedelmesebb, hogy a törvény tekintélyét veszi igénybe. Ezek mutatják, minőnek kell lenni a követnek; értelmes, tanult, tapasztalt, óvatos, előrelátó, becsületes és hazáját szerető ember legyen. Azonfelül az országnak lehetőleg azon kell lenni, hogy országgyülésünkön semmi ügy se forduljon elő, melyet annak legalább egy része ne értsen. Segit ugyan az országgyülés néha az által magán, hogy a szakértőket is enquette utján meghallgatja, de ezzel nem mindig lehet czélt érni, mert az országgyülésnek kell a szakértők véleménye felett határozni; hogy lesz tehát akkor, ha az országgyülésen senki sem érti a dolgot, s a képesebh szakértők sem hallgattattak ki.

A ki mind ezt meggondolja, s tekintetbe veszi a nagy felelőséget, mely a követséggel jár, az valóban e tisztet nem fogja keresni, hanem kényelmesebbnek, és biztosabbnak fogja tartani, ha hon maradhat, és meg nem választatik. De a választó kerületek arra vannak utalva, hogy ne a fellépőket, ne a vállalkozókat hanem azokat nézzék, és keressék fel, kik a fentebbi tulajdonokkal birnak. Ha pedig némely polgártársukban akadályt vagy ellenszenvet látnak, ki különben legalkalmasabb volna, a követségre, igyekezzenek amazt elháritani; az ellenszenvet pedig legyőzni. A fellépők pedig néha csak később fogják átlátni, mennyi jót tett velök az Isten, hogy megválasztatásukat nem engedte.

Azt fogják sokan mondani, egyet kifelejtettem a követek tulajdonai felsorolásánál t. i. a szónoklati tehetséget. Ha azonban meggondolom, mennyi kárt, mennyi veszedelmet hozott a világra a szép szó, ezt nem pártolhatom. Nem szép szó kell nekünk, hanem ép eszme. A kit csak szép szóval lehet megnyerni, az hasonló a gyermekhez, a gyönge nőhöz, ki soha a valóságot mondó, hanem csak a szép szóra hallgat. Gondoljuk meg, hogy ha mi követeinknél a szónoklati képességet feltétlenül kivánjuk, akkor visszautasitjuk, mind azoknak tanácsát, a kik azt szóno-

kolva előadni nem tudják. Ha valakit az Isten szép észszel és melette szónoki tehetséggel is megáldott, annál jobb; de ha valaki mind a kettővel nem bir, előttem mindég becsesebb lesz, a ki mély behatásu észszel, mint a ki csak szónoklati képességgel bir. Különben is a magyar nemzetről sokan azt tartják: ez ébren álmodozó és álmában is szónokló nemzet.

Azt mondottam fenebb, hogy az országgyülés képmása legyen az országnak, hogy az országgyülésen ne fordúljon elő semmi ügy, melyet annak legalább egy része ne értsen. Ezt azért hoztam fel, mivel az országnak a maga szükségeit ismernie kell. Az általánosan érzett szükséget ugyan sok felsőbb rangu követ is ismeri, s elég jelemmel bir, hogy azt szóba is hozza, és védje; de sok szükség elrejtve van, azt az alsóbb rétegü követek leginkább hozhatják napfényre. Ezek e mellett sokat fognak az országgyülésen tanulni, s meggyőződnek, hogy minden kivánság kielégitése lehetetlen, vagy csak nagy nehézségekkel teljesithető. Ha ezek is belevonatnak a törvényhozásba és kormányzatba, többre fogják becsülni magukat, s az alkotmány a nemzet sajátja lesz, nem egy kaszt dolga, melyre a köznép csak eszközül használtatik fel.

A mint most állnak a dolgok, jó volna, ha egy része a követeknek a nagyobb birtokosokból vétetnék, egy része a kisebb birtokosokból, egy része a szellemi tőkét képviselőkből, hová a tudósok, a birák, az ügyvédek, az orvosok, a mérnökök, s más efféle osztályok tartoznak, s egy része a miveltebb kereskedőkből és iparosokból. Nem azt inditványozom, hogy a kisebb birtokosok a kereskedők, az iparosok csak akaratot hozzanak az országgyülés termeibe, hanem olyanokat, kik az alkotandó törvényeket önállólag megbirálni tudják. A kisebb birtokosok közt elég ilyen tanult, és tapasztalt ember van; de sok van mi a kisebb birtokosnak, vagy a hozzá közelebb álló földnépnek fáj, mi a nagyobb birtokosnak nem fáj, s azért szükségnek látnám, hogy a követek egy része ezekből vétetnék. Kereskedési és iparügyek is elő fognak országgyülésünkön kerülni; legyenek tehát olyan embereink, kiknek szava után biztosabban eljárhassunk. Minthogy pedig a szellemi tőkét képviselők, a képes kereskedők, és iparosok leginkább nagyobb városainkban laknak, ezeket hinném ily követek választására leginkább hivottaknak.

Valamint pedig a nemzetnek, úgy a választó kerületeknek és az egyes követeknek mindég szem előtt kell tartaniok, hogy politikai jogokkal csak azért ruháztatott fel valamely nemzet, mivel az, ki az alkotmányt adta, a nemzet követei bölcsességébe, belátásába bizott, szükség esetében azoktól mérsékletet várt. Azért

tehát a választó kerületeknek öntudattal kell birniok az iránt, hogy a haza java van reájok bizva, a követeknek pedig tudniok kell, hogy az ő feladatuk nem szenvedélyt üzni. Türelemre az élet minden viszonyaiban van szükség, elnézéssel kell lennünk a kormányzati hibák iránt, és azokat, ha a szándék nem volt rosz, nem kell tulságos szigorral sujtanunk, mert igy legjobbjaink is többre fogják becsülni a magányélet kényelmét, s nem fogják magukat kitenni felelőségnek emberi gyarlóságuknál fogva lehető hibáikért. De a türelmet senki se várja csak aluról, hanem az bizonyitassék be felülről is, és a kormány hibák miatt ne akarjon egy nemzetet alkotmányától megfosztani.

Akarok még a választók megvesztegetéséről és az ellenzékről szólni.

A választók megvesztegetéséről több panaszokat halottam már. Némely megyékben nem mernek többen fellépni, mert azt mondják, a követválasztás sokba kerül. Én kérdeztem magamtól: a kinek gyermeke születik, megy-e áz a szomszédhoz, hogy ez viselje a keresztelési költségeket; — nem; a ki valami perbe bonyolodott, szólit-e az fel mást, hogy ez adná neki a perköltségeket; — nem. Miért kellene hát a politikai jogokat gyakorlatának költségeit másnak viselni, vagy a választókat szavazatuk adására még pénzadással is reá birni? Több vidéken azt tapasztaljuk, hogy a megvesztegetésnek nincs tere; más vidékeken azonban tapasztaljuk hogy a választók gyengék; de gyengék azért, mert a fellépők maguk e tekintetben nem erősek. Nem is. használ törvény, mely, a megvesztegetőt, és a megvesztegettet büntetné; mert sok nemü a megvesztegetés, melyet ritkán lehet kisütni, és gyakran sokat kellene büntetni, azon felül a birák is ilyesekben ritkán fognának elfogulatlanok lenni. Én tehát egyedül azt fognám czélirányosnak tartani, ha a fellépők egymásnak becsületszavukat adnák, hogy a választókat megvesztegetni nem fogják; a ki pedig szavát szegné, az minden mivelt ember által a megyében becstelennek tekintetnék. Próbálja meg csak a megyének mivelt lakossága ezt tenni, lesz neki hatása. Ha azonban a miveltek ezt nem teszik, a fellépők és pártjok gyenge lesz, akkor nem lehet rajta segiteni; akkor a fellépők, vagy pártjok szükségkép nem fogják kimélni a költséget, csak hogy a maguk jelöltét az ellenfél ellen kivigyék. Némelyek talán e modor mellett elvérzenek, mások pedig távol fognak maradni, és politikai jogukkal nem élnek. Kinek lesz akkor a tér átengedve? Csak a gazdagoknak, könyelmüeknek, szenvedélyeseknek. Ezek fogják a nemzetet képviselni, a népet pedig demoralisálni.

Ezt látván a kormány a politikai jogok megszoritására, és

az alkotmány megváltóztatására törvényjavaslatot fog behozni, de csak akkor, ha az országgyülési pártok a sok költséget már megunták, és a miniszteriumot többség fogja istápolni. E lesz a választási tusáknak a vége, melyet megakadályoztatni a valódi hazafiság követeli.

Azt mondják némelyek, a kormányok ezt tenni nem fogják, hisz ő nekik csak vesztegetések által lehet néha czélt érni. A gazdagok is nem fogják e módot kezükből kiereszteni, mert gyakran csak annak segitségével uralkodhatnak. Megengedem, hogy vannak ily elvakitott kormányok, vannak a gazdagok közt ily rövid látók; de azt is tudom, ily visszaélések, kiváltkép a mi időnkben nem soká tarthatják magukat; ily alkotmány előbb utóbb megbukik.

Némelyek Angolországra hivatkoznak mondván, ott is a követválasztás sokba kerül. Miért akarjuk mi a roszat, ha Angolországban is létezik, nálunk meghonositani? De nem szabad elfelejtenünk, hogy Angolországban a gazdagok szem elől nem tévesztik a nemzet javát, nálunk pedig a pártok gyakran csak vak szenvedélyességből cselekesznek; ott tehát a rosz is nem oly ártalmas, mint nálunk fogna lenni.

Az ellenzék egy országgyülésen az, mi az élesztő, vagy kovász a kenyérben. Az ellenzék vizsga szemmel kiséri a kormány és ellenpárt lépteit. De neki vigyázni kell, hogy a mely perczben kormányra hivatik, kormányozni képes is legyen, a nélkül, hogy magát megtagadná. Neki tehát nem mindent kell ocsmányolni, ha különben jó is, vagy kisebb rosz a sok rosz közt; mert ha kilencszer valótlant szólt, tizedszer sem hisznek neki, pedig épen akkor kellett volna hallgatni reá, mert akkor mondott valót.

Ettől meg kell különböztetni a gáncsoló pártot, ugy azt is, ki csak idegen politikának eszköze. Amannál ugyan szinte tisztelni kell a meggyőződést, és szólás-szabadságot, de időkimélés tekintetéből csak kevesen válaszolhatnak az ellenpártból; válaszoljanak azonban mindég, midőn a nép felvilágositására szükséges, de szóljanak velősen, hogy azt a nép kellőleg megértse. A kik pedig csak a külföldi politika eszközei, azokat hagyni kell beszélni, hogy az országon kivül álló parancsolóik czélzatát megösmerni lehessen. Azoknak szükség esetében csak azok válaszoljanak, kik diplomatailag szólni tudnak.

Ezekben elmondtam mit kiván tőlünk jövő politikánk. Vizsgáltam állami szerkezetünk mostani alapját, melyre nézve én azon meggyőződésre jutottam, miszerint a közös ügyek tárgyalási modorában mi ugyan jövőre, akkor t. i. ha mostani aggodalmaink

oka megszünik, változást hozhatunk be, de akkor sem kell az örökös tartományokkal parlamentbe szállnunk. Hogy ennek lehetitése azonban a nyelvre nézve leginkább az örökös tartományoktól függ. Megmutattam, hogy alkotmányunk akkor lesz legbiztosabb, ha azt egyszersmind a megyék őrzik; hogy azonban ezeknek jól kell tudni igazgatni is, hogy a megyék mindenki által tiszteletben tartassanak. Igyekeztem a nemzetiségeket is megnyugtatni, egyszersmind kimutatván meddig mehetnek. A pénzügyet olyannak tekintem, melytől egész jövőnk függ. Akaratlanul eszembe jutott, hogy 1848-ban semmi eszközt sem használtunk, most pedig nem az egész eszközt használjuk. A tett államadósságot azoknak nyakába nem vethetjük, kik csinálták, az ártatlan népek kénytelenek lesznek azt megfizetni. Könnyitsünk tehát az örökös tartományok ebeli állapotán, és barátainkká tesszük őket. Elmondtam a követek választásánál mire kell ügyelnünk, kiemeltem, hogy az országgyülés képmása legyen az országnak, s igy az alkotmány a nemzet sajátja.

Végül még kettőt akarok érinteni. — Némelyek azon neheztelést hozzák fel, hogy most is sokan rendemelésért, különösen pedig nemességért folyamodnak. Elmondom mikép nyilatkozott erre nézve egy magas állásu hivatalnok 1862 év elején, midőn némelyek arra akarták birni, hogy nemességért, melyet úgy is könnyen kap, folyamodjék. Az ő megjegyzése ez volt: 1848 előtt a nem nemes ember e hazában nemcsak államjogi, hanem magánjogi állásánál fogva is arra volt utalva, miszerint magának a nemességet megszerezze. De 1848 óta a nemességnek csak társadalmi jelentősége van. A ki tehát azért most folyamodnék, az azt nyilatkoztatná, hogy neki a nem nemesek roszak. A ki ezt igy fogja fel, az ezeket úgy nem bánhatja meg. Én tehát folyamodni nem fogok, nem vágyódhatom, hogy engem társaságukba befogadjanak olyak, kik magukat többre tartják nálamnál. Azon felül tudniok kellene ily folyamodóknak, mily zavarba hozzák ministereinket, többnyire főrangu férfiakat, midőn ezektől kivánják, hogy megbirálják, valjon a folyamodók az ő társaságukra méltók-e vagy sem.

Másodszor kénytelen vagyok azon gyanusitásokra felelni, melyeket többen ez irat miatt szórni fognak reám. Ezeknek csak azt válaszolhatom: *én utolsó is tudok lenni*, a hiuság *már régóta* nem bánt. Meglehet ekkor sokan gúnyszemmel néznek reám; de legalább nem fog irigyelni senki, senkinek utjában nem leszek. Én megtanultam türni kénytelenségből; most tudok türni kényelemből is.

1054/62 333